

Kouwe Drukte

Jaargang 19 - nummer 54 - oktober 2015 uitgave van

verzamelkring
De Doolster

Inhoud

Omslagillustraties.....	3
Op jacht in Scandinavië, 2014	4
De cirkel is rond / Reactie	7
Souvenir van een schaatsenrijder	8
Schaatsbibliotheek (27): 'Pim Mulier'	10
Tekentalent Pim Mulier	14
Column Jan de Wit	18
Coen de Koning	19
Grote schaatsen	20
Website Schaatshistorie / Echte winters in Teylers Museum	23
Princenhofkaart	24
Schaatserslatijn of Love letters?	26
Collector's item	27
Schaatsenrijden bij Rembrandt en het verschil met Avercamp	28
Naamlyst uit 1805	33
Een lijntje naar het wak	34
K-nummers-vervolg	37
Betaalmiddelen met schaatsers (4)	38
Houvast aan jaartallen	39
Ijskaart Hammeniederung (18)	40
Posten en Stempels (23)	42
Colofon.....	43

Medewerkers

Hedman Bijlsma, Wiebe Blauw, Fred Groot, Aukje de Haan, Matthy van Klaveren,
Theodoor van der Kooi, Frits Locher, Nelly Moerman, Wim Molenveld, Niko Mulder,
Ad van den Ouweelen, Louis de Rijk, Caroline van Staaveren, Teun Wanink, Edith Wassenaar,
Jan de Wit

ISSN 1572-4476

Omslagillustraties

Midden op de immense vlakte van de banen van de Amsterdamsche Sportclub een warm tafereel: heer bindt dame de schaatsen onder. Was getekend: W.J.H. Mulier.

Pim Mulier werd 150 jaar geleden geboren en wordt herdacht als de grondlegger van een heel scala aan sporten in Nederland. Hedman Bijlsma bespreekt in deze *Kouwe Drukke* zijn biografie. Wij voegen er op vier volle pagina's nog een dimensie aan toe: Muliers tekentalent.

Ondanks vroege experimenten met de zogenaamde *moment-photographie* stonden de kampioenen in die tijd nog langdurig en stokstijf in de houding voor een statische studio-opname in een 'besneeuwd' decortje. Met zijn vaardige vingers en een paar vlotte potloodstreken slaagde Mulier er wél in om het schaatswereldje in de laatste jaren van de 19e eeuw tot leven te brengen. In dit geval op het omslag van het eerste en uiteindelijk enige 'Kerstmisnummer' van *Het Sportblad*. En passant schetst hij hier natuurlijk ook de galante gebruiken uit zijn eigen milieu, alhoewel hij daar soms net zo goed danig de spot mee wist te drijven.

De setting van deze tekening is realistisch: op de achtergrond de hoge glijbaan, maar zonder voldoende sneeuw om er vanaf te kunnen zoeven. Van Buttingha Wichers beschreef de sensatie in hetzelfde *Kerstmisnummer*: *'Vorbij de tribune wordt weder uw oog getrokken door een hoog houten getimmerte, van welks top een sneeuwbaan bijna loodrecht naar beneden daalt. Doch zonder acht te slaan op gevaar, zetten dames en heeren zich neder in de lichte Indiaansche slede, en glijden uit het luchtruim in vogelvlugge vaart naar de aarde.'*

Sommige artikelen in *Kouwe Drukke* komen bijna terloops tot stand. De reclameschaats van Nootgedagt en Zonen op de **achterzijde** is daar een stille getuige van. Een artikeltje in de nieuwsbrief van de Amerikaanse verzamelclub over grote schaatsen zette Frits Locher op het spoor. Hij belt en mailt wat rond en voor je het weet loopt er een onderzoekje naar grote model-

len schaatsen. Een aantal intimi van Frits raakt daar bij toeval bij betrokken, met als resultaat een redelijk gevuld overzicht van dit soort schaatsen. Een nadeel van deze aanpak zonder gedegen voorbereiding en vooraankondiging is natuurlijk dat er veel onder de radar blijft. Dat hopen we in het volgende nummer recht te trekken. Kom maar op met de 'dinosaurussen' uit je verzameling!

Er worden in dit nummer overigens nog wel meer **oproepen** gedaan. Naar ansichtkaarten met toertochtinformatie en naar drukwerk met een K-nummer bijvoorbeeld. Aarzel niet als je hier een vervolg aan kunt geven! De belangrijkste oproep betreft ondersteuning voor een van de meest ambitieuze projecten die De Poolster ooit is aangegaan: de website Schaatshistorie.nl

Raadsels en oplossingen

Fred Groot geeft het goede voorbeeld. Hij reageert in deze *Kouwe Drukke* op een oproep die welgeteld 38 jaar geleden is geplaatst door Evert van Straaten op een van de laatste pagina's van *Koud tot op het bot*. Je leest er meer over in Freds bijdrage '*Schaatserslatijn of Love letters*'.

Ook Louis de Rijk wist een oud raadsel op te lossen. Of om het nog wat cryptischer te maken: hij kwam er achter dat verder zoeken – al is het in zijn eigen Kockengen – geen zin heeft. Ook dat is een geruststelling ... al klinkt het bij Louis meer als een berusting.

Iemand die nooit berust en altijd verder zoekt is onze Scandinaviëganger Teun Wanink. In een verslag doorspekt met kampeerervaringen, dat vorige keer op de plank is blijven liggen, maakt hij een rondgang langs *loppis* en *antikis* op jacht naar de onvermijdelijke *skridskor*.

Het zijn maar een paar losse grepen uit een zeer gevarieerd nummer. Dank aan alle inzenders. Lezers geniet ervan!

Redactie

Op jacht in Scandinavië, 2014

Onze zoveelste reis door Scandinavië, op weg naar onze familie in Finland. Het weer was ons goed gezind.

Voorgaande jaren was het Stockholm - Helsinki met de boot. Dit jaar een iets gewijzigde route door Denemarken en een paar extra weken door Zweden en met een andere overtocht naar Finland: van Umeå naar Vaasa.

Een pluspunt op zo'n lange reis is dat je elkaar af en toe kunt afwisselen als chauffeur.

Schagerbrug – Puttgarden (Dld) was ± 645 km en vandaar over naar Rodby Havn. Vervolgens door Denemarken naar Helsingør. Hier lekker uitgerust en weer klaar voor 't volgende stuk. In Zweden langs de kust richting Varberg en landinwaarts naar Borås, en verder langs het Vatternmeer naar Örebro.

We namen flink wat stops onderweg, vaak bij *loppis*, winkeltjes in tweedehandsspullen. Hier vonden we wat van onze gading. Schaatsen van Schillström en Svalling. En bij Örebro een stel Moss Norway. Zie kaders.

Robert Schillström, Göteborg, instrument-maker

In januari 1892 adverteert Schillström in *Tidning för Idrott* met schaatsen.

Uit de tekst '... *het in Gothenburg welbekende fabricaat...*' kunnen we opmaken dat de firma zijn markt wilde uitbreiden.

De wereld werd snel kleiner voor Schillström. Het jaar daarop al was de instrumentmaker aanwezig op de *Chicago Exhibition* in de Verenigde Staten met drie paar kunst- en drie paar raceschaatsen. *Tidning för Idrott* schreef: 'Het product is uitstekend in zijn soort en er is veel zorg besteed aan de schenkels. De schaatsen zijn overigens niet licht en dat is met name wat betreft de raceschaatsen juist van groot belang.'

Schillströms Skridsko Manufaktur A.B. zoals de firma inmiddels heette, bracht ook eenvoudige metalen schaatsen op de markt onder de merknaam 'SKANDIA'. Zie foto.

In 1920 worden Schillströms kunstschaatsen aangeprezen in een advertentie van wapen- en sporthandel A. Gresvig in Kristiania (Oslo).

Model
Skandia
van
Schillström

Erik Svalling, Eskilstuna

Erik Svalling was een zoon van Gustaf Emmanuel Svalling, die een opleiding in Amerika had genoten en in 1895 werd aangesteld in de fabriek van B. & O. Liberg in Rosenfors.

Ook Erik Svalling, afgestudeerd als ingenieur, was rond 1900 woonachtig in Rosenfors, zoals blijkt uit patent no. 12179 voor een verschuifbaar bevestigingsmechanisme in de hak, dat op zijn naam staat. De vinding werd door B. & O. Liberg toegepast op model no. 69 en opgenomen in hun catalogus uit 1902.

In 1905 heeft Erik Svalling zijn eigen fabriek voor scharen, schaatsen, weegschalen, schilders- en glaswerkersgereedschap opgericht. Uit het archief voor brandverzekeringen blijkt dat 'Erik Svallings vapen & smidesfabrik' in de Bruksgatan in Eskilstuna was gevestigd. In 1918 werd de verzekering verlengd voor hetzelfde adres, maar was de fabriek inmiddels een 'aktiebolag' (BV) geworden. Het is echter niet duidelijk of er in die tijd nog altijd schaatsen werden gemaakt.

Svalling,
Eskilstuna

Christiania Staal & Jernvarefabrikk

Het stempel 'Moss Norway' duidt op een exportproduct uit de Christiania Staal & Jernvarefabriek van Wilhelm Rosenvinge, die zich in 1920 in Moss vestigde. Diens schaatsen waren ook bekend onder de merknaam *Ving* (vleugel), ontleend aan Rosenvinge's eigen achternaam.

Moss
Norway

We sliepen lekker in onze caravan, die we mee-sleepten. Onderweg hadden we anderhalve dag 't winterse gevoel. De temperatuur daalde naar 3 °C met hagel en sneeuw. Lekker binnen blijven.

Finland

Na twee weken belandden we in Umeå. De overtocht hadden we thuis al geboekt. De oude opgeknapt boot bracht ons naar Vaasa. Hier even de Finse tijd corrigeren. Het weer werd warmer volgens ons dagboek. Op de camping bij Vaasa hebben we het anker uit gegooit voor een paar dagen. Lekker buiten en genieten van het mooie weer en de natuur.

De Finse taal is voor ons totaal niet te leren of te spreken, op enkele woordjes na. Het boekje 'Hoe en wat' Fins -NL was veel in gebruik.

Een prachtige onderbreking was het bezoek aan Kristinestad. Deze eeuwenoude plaats is in trek bij toeristen. Het kerkje en de houten huizen stammen uit de 16e eeuw. Hier ontmoetten we enkele toeristen uit de V.S. En een zeer enthousiaste conservator van het museum, Charles genaamd.

Na dit bezoek met eten en drinken op zijn Fins, en na veel foto's te hebben gemaakt, vertrokken we richting Tampere.

Ook hier gewinkeld en gezocht, maar geen schaatsen. In Zweden hadden we meer succes gehad.

Het bleef warm en 's nachts maar heel kort donker. Om 3 uur in de nacht was het al weer licht. Daar wen je niet snel aan als Hollander.

Hierna zakten we af via Valkeakoski richting onze vaste slaapplek bij onze zoon en zijn gezin in Hyvinkää. Onderweg al gebeld, we komen eraan.

Na onze ontmoeting waren we wel toe aan wat rust. Een week verbleven we bij onze zoon, vrouw en kinderen. Alle dagen warmte van ± 34 graden Celsius.

Na dit verblijf met uitjes naar Helsinki en omgeving, regelden we de terugreis.

Onze reis vervolgden we richting Enköping en Norrköping, maar eerst nog naar Uppsala, met

zijn prachtige Dom, waar net een kerkdienst aan de gang was. We hadden besloten om van Naantali over te varen naar Kappelskär in Zweden. In Naantali op de camping was een bijeenkomst van Engelse auto's van het type Morris Cooper. Ik denk van een groep van ± 30 van deze oldtimers.

De rustplaats was nu in Söderköping. Hier vond ik een stel schaatsen van C.W. Dahlgren.

Daarna reden we de kust langs naar Västervik in de provincie Kalmar. Bij Mönsterås was een grote *antiki* en daar vonden we lange houten

Puntschaats van C.W. Dahlgren, Esilstuna, volgens dubieuze informatie van de verkoper.

C.W. Dahlgren

Het bedrijf, dat in 1870 werd opgericht, stond aanvankelijk bekend als C.W. Dahlgrens werkplaats voor bouwsmeedwaren, zoals vensterbeslag. Ook werd er geadverteerd met fornuiskachels. De werkplaats, waar in 1877 al zo'n 35 arbeiders werkten, groeide snel uit tot een volwaardige fabriek en werd aangemerkt als één van de industriële bezienswaardigheden voor bezoekers aan Eskilstuna.

In 1891 verkreeg Carl Walfrid Dahlgren patent (no. 3353) op een bevestigingswijze van de voetplaten op de schenkels van schaatsen. Holle, bolvormige potjes vielen met hun gleuf over de schenkel en gaven er zo extra stevigheid aan, terwijl het gewicht gering bleef. Als we afgaan op de nummering van Dahlgrens modellen is het bedrijf toen pas begonnen met de fabricage van schaatsen.

In de prachtige *Illustrerad Katalog* die de firma in 1893 uitgaf, was er tussen alle dolken, messen, scharen, zeisen en andere metaalwaren voor de acht modellen schaatsen slechts een vrij bescheiden rol weggelegd.

Het moet rond 1900 bergafwaarts zijn gegaan met het bedrijf, dat in 1915 failliet wordt verklaard.

Omslag catalogus van C.W. Dahlgren (1893)
Collectie Företagsarkiv, Eskilstuna, detail

nog zo'n 875 km voor de boeg. Voor die afstand namen we drie dagen.

Onze reis was zeker geslaagd. Prachtig weer en geen panne. De oogst aan schaatsen was enkele jaren geleden veel beter, maar tevreden ben ik zeker. Vanaf 2001 bezochten we vele keren Zweden en Finland, en brachten veel schaatsen mee terug. Ik verzamel vanaf 1978 en inmiddels is de collectie uit Scandinavië en Finland flink aangevuld tot 44 paar.

Vlak voor onze thuiskomst, op de Afsluitdijk, vernamen we over de radio het vreselijke bericht van het neerstorten van MH17. Dit blijft je bij als domper op je vakantie.

Teun Wanink
Niko Mulder – kaderteksten

B & O Liberg, Rosenfors (Skogstorp)

Bernhard en Oscar Liberg, zonen van scharenfabrikant Lars Liberg uit Eskilstuna, kochten in 1861 een stuk grond met recht op gebruik van rivierwater, belangrijk voor de aandrijving van hun machines.

Beitels, schaven en schaatsen waren in 1862 de eerste producten van de firma. Later kwamen daar weeghaken, strijkijzers, scharen, bijlen en diverse soorten zwaarden, sabels en bajonetten bij. De producten van het bedrijf werden al gauw wereldberoemd om de hoge kwaliteit. Vooral de schaatsen van Liberg wekten grote belangstelling. Het brede scala aan producten zorgde voor de nodige risicospreiding. Rond 1880 vervaardigde het bedrijf al 42 modellen, waaronder metalen schaatsen en *salonskridskor* (skeelers).

Liberg won veel internationale prijzen, maar de arbeidsomstandigheden waren er slecht. Tot 1881 werd er zes dagen per week meer dan 10 uur per dag gewerkt. Veel slijpers overleden jong aan stoflongen.

Veel modellen uit de eerste twintig jaar werden circa 1900 uit productie genomen, desondanks telde de catalogus uit 1902 zeventig exemplaren!

De aangepaste Donoghueschaats, Libergs nieuwe no. 66, moet tussen 1907 en 1911 zijn ontwikkeld. Na de overname van Libergs door de Eskilstuna Jernmanufaktur in 1921 komt de schaats in hun catalogi niet meer voor. Vermoedelijk omdat het grote warenhuis Nordiska Kompaniet de rechten op alleenverkoop van dit model had verworven.

schaatsen van Liberg, het model dat zoveel weg heeft van *Donoghueschaatsen*. In het kerstnummer volgt een vergelijking van Scandinavische en Amerikaanse Donoghue modellen.

De lange slanke B & O Liberg (modelnr 66) met beschermde metalen neus en ingebouwde voetklem is 49 cm lang, het ijzer 3 mm breed.

Bij Nybro vonden we een mooie camping, maar erg ongelijke staanplaatsen. We moesten ook nu gebruik maken van de *mover*. Het laatste stuk door Zweden naar Helsingborg heb ik alle registers open getrokken om nog wat moois te bemachtigen, maar nu was echt de koek op. Voldaan reden we Denemarken binnen en maakten ons op voor de reis naar Holland. Nu

De cirkel is rond

Lange tijd ben ik op zoek geweest naar het slagstempel van de smid J(an). Okkerman uit Kockengen. Ik had al wel een paar schaatsen met dit stempel.

Ik heb meerdere familieleden van de smid gepolst, maar niemand wist, waar het was. Uren op de zolder van de oude smederij gezocht (geen straf), maar helaas ... Niets van het oude ambacht was er meer over.

Ik had al wel eens van kleinzoon Jan vernomen, dat zijn grootvader schaatsen maakte en de houtjes op een gegeven moment van de naastgelegen wagenmakerij Valkenburg kocht.

Dit was vermoedelijk na de periode dat hij de houten van Dietmans in Mijdrecht betrok, zoals Wiebe Blauw vermeldt op p. 238 in *Van glis tot klapschaats*.

Okkerman ging vervolgens met de kruiwagen de boer op, om zijn waar in de wijde omgeving aan de man te brengen.

Onlangs kocht ik van iemand uit Vinkeveen een paar schaatsen, die niet het originele stempel hadden, maar waarvan ik zo goed als zeker weet, dat ze door Okkerman zijn gemaakt. In het houtje staat namelijk in spiegel-schrift 'Val' gebrand ('laV'). Dit was het merkteken van wagenmaker Valkenburg.

Bovendien is in de ijzers het stempel J O K M geslagen.

Waarschijnlijk is het slagstempel dus al heel lang spoorloos. Als Jan Okkerman het zelf al niet kon vinden, ga ik ook niet verder zoeken ...

Bijzonderheid

Mijn vader kwam op jonge leeftijd vanuit Vinkeveen naar Kockengen om daar een tuinderij te beginnen, en ging in de kost bij ... de familie Valkenburg.

Louis de Rijk

Reactie

op het stukje *Een oude bekende* van Simon Verschueren op pagina 7 van *Kouwe Drukke* 53. Volgens mij was de firma Becker & Wieber een fabrikant van metalen schaatsen en de firma J. Grothaus was een soort groothandel, die goede afzetkanalen had voor o.a. schaatsen en dus de verkoop aan de detaillisten deed.

Zelf heb ik een paar metalen schaatsen uitgevoerd als een Wichers de Salismodel met de naam van J. Grothaus en een beeldmerk van een gevleugelde voet op een schaats met daarbij de letters B en W. Mij zijn geen catalogi be-

kend van Becker & Wieber, wel van hun opvolger de fa. Sieben & Co.

Wim Molenveld

Reactie

op het artikel *Rare schaatsen* van Ad Huipen op pagina 15 van *Kouwe Drukke* 53.

Zelf heb ik ook een paar schaatsen met asymmetrische houtjes; volgens mijn herinneringen van een Friese schaatsenmaker.

Wat de herkomst van de schaatsen betreft denk ik dat ze uit Noord-Holland komen, maar waar precies dat zou ik niet kunnen zeggen. Wellicht dat Tom Clardij dit weet.

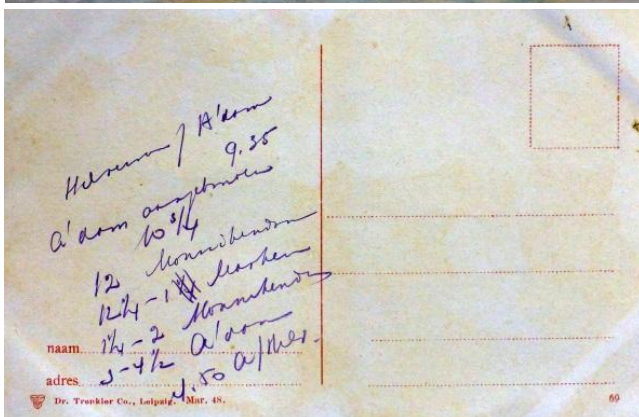
Wim Molenveld

Souvenir van een schaatsenrijder

Niet lang geleden vond ik drie ansichtkaarten met informatie op de achterzijde waaruit bleek dat de kaarten een herinnering waren aan gemaakte schaatstochten.

De kaarten werden aangetroffen in een omvangrijk insteekfotoalbum met vele tientallen ansichtkaarten uit Europa. Het album komt uit een nalatenschap van een familie uit Amsterdam.

Twee ansichtkaarten uit Marken

De tekst achterop de kaart 'Marken, op de Gouwe', is als volgt:

Hilversum / A'dam 9.35
A'dam aangekomen 10 $\frac{3}{4}$
12 Monnickendam
12 $\frac{1}{4}$ - 1 Marken
1 $\frac{1}{4}$ - 2 Monnickendam
3 - 4 $\frac{1}{2}$ A'dam
4.50 A/Hilv.

Op de achterzijde van de andere kaart 'Marken, Markermeisjes', de tekst:

'Ter herinnering aan een moeilijke tocht met een flink Vrouwke! Met daarbij: 'Een schaatstocht, gereden op zondag 4 februari 1917.'

Naast de datum staat een naam, maar die blijkt niet eenvoudig te ontleden.

Poldermolen en schaats

De derde kaart is een afbeelding van de poldermolen 'Zelden van Passe'.

De molen staat aan de Meerburgerwatering en is vanaf de A4 richting Amsterdam rechts zichtbaar, zo'n 800 meter voor de afslag Leiden / Zoeterwoude.

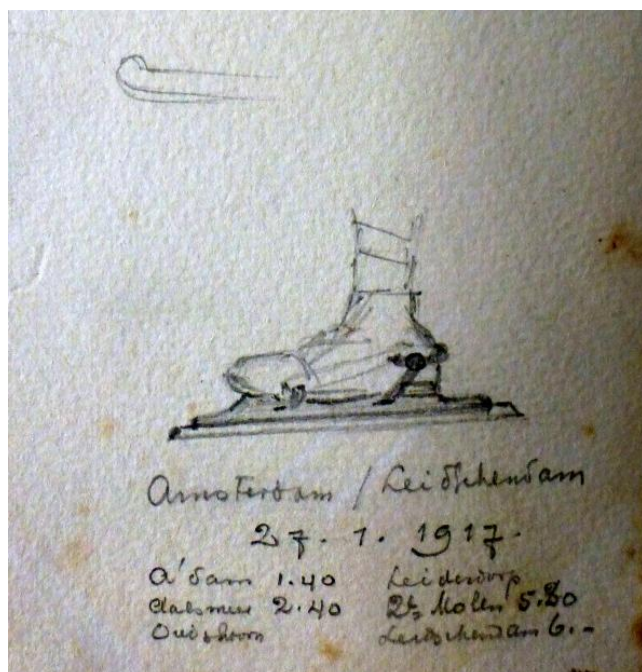
Hier is op de achterzijde met potlood een schaats aan een schoen getekend, een model Noorse schaats. De tekst daaronder is als volgt:

Amsterdam / Leidschendam
27-1-1917

A'dam 1.40 Leiderdorp
Aalsmeer 2.40 2^e molen 5.30
Oudshoorn Leidschendam 6.-

Route

De route van de tocht over Oudshoorn lijkt als volgt gereden:

Vanuit Amsterdam over de Schinkel en de Nieuwe Meer naar de Ringvaart en vervolgens langs Aalsmeer. Daar was de keus óf over de Westeinder Plassen en Leimuiden, óf verder langs de Ringvaart naar Oude Wetering. Vandaar over de Braassemermeer naar het Paddegat. De tocht gaat verder over de Woudwetering naar Woubrugge en via de Heimanswetering naar Oudshoorn. Daar werd geen tijd genoteerd. Aangekomen bij de Oude Rijn, bij 's Molenaarsbrug, gaat het rechtsaf. We passeren Koudekerk aan den Rijn en laten ook Leiderdorp rechts liggen. Ook daar werd de doorkomsttijd niet opgetekend. In Zoeterwoude Hooge Rijndijk gaat het linksaf over de Meerburgerwetering. Ergens voorbij de 'Zelden van Passe' zal de schaatsenrijder rechtsaf moeten slaan in de richting van de Delftse Vliet, vandaar gaat het linksaf in een rechte lijn richting Leidschendam.

Daar was al een station; gezien het tijdstip zal de rijder voor zijn terugreis gekozen hebben voor de trein.

De ijsbanen op het buitenwater, vanaf Roelofarendsveen aan de Braassem tot Stompwijk aan de Meerburgerwetering, werden aangelegd en onderhouden door de IJclub 'De Rijnstreek' uit Oudshoorn en de IJclub Leiderdorp-Zoeterwoude HR (Hooge Rijndijk). De route vanaf de Ouden Rijn naar Leidschendam is de meest waarschijnlijke omdat de Meerburgerwetering al jaren door de IJclub Leiderdorp-Zoeterwoude HR werd onderhouden. De route was ook een onderdeel van de bewegwijzering van de Zuid Hollandse IJsvereeniging. IJsvereenigingen uit die omgeving waren allen aangesloten bij de Z.H.IJ.

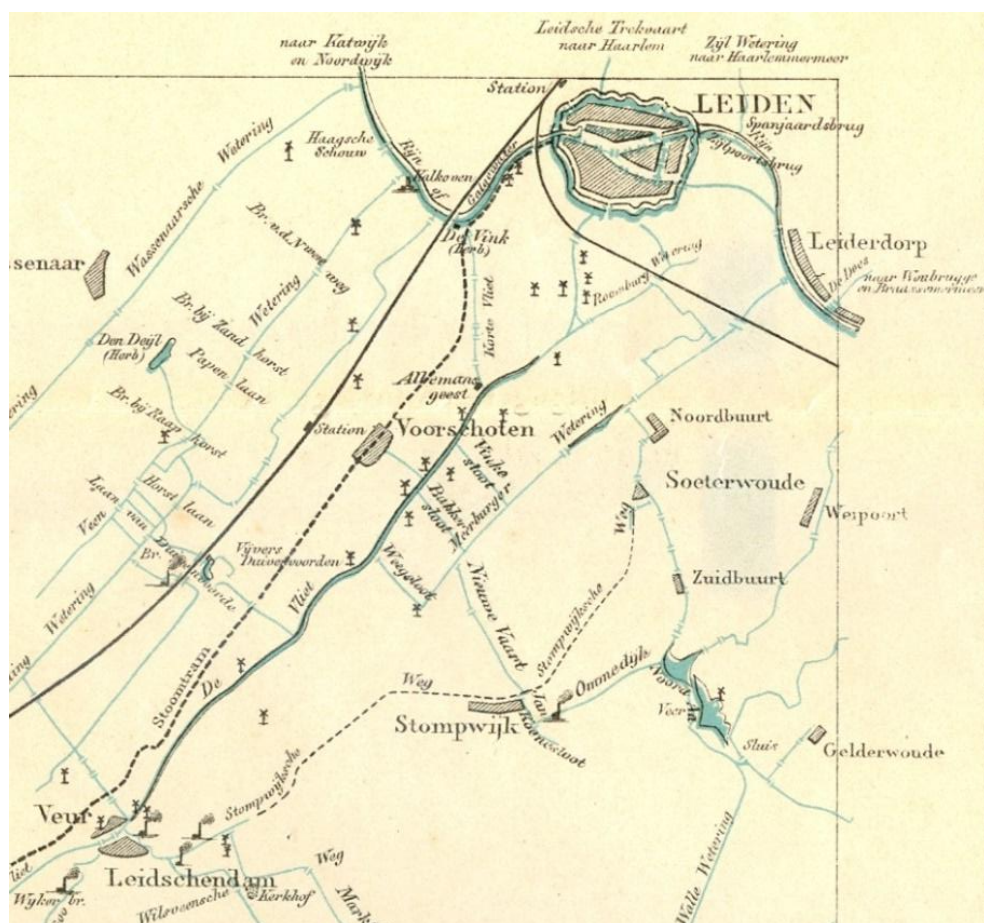
Deze ansichtkaarten zijn voor mij een verrassing; niet eerder heb ik dergelijke souvenirs, persoonlijke herinneringen aan een schaats-tocht, in handen gehad. De vraag is of dit soort ansichtkaarten vaker wordt aangetroffen.

Aad van den Ouweelen

De laatste loodjes: Leiderdorp – Leidschendam.

Kaart Z.H.IJ. 2^e druk (1895), detail.

De molen 'Zelden van Passe' is niet ingetekend.

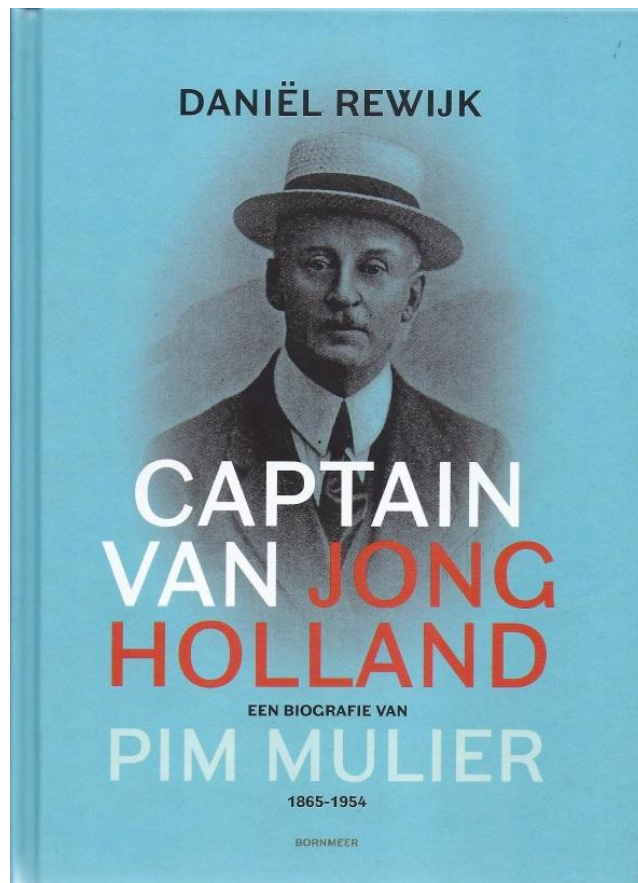

SCHAATSBIBLIOTHEEK 27

Pim Mulier

Het kan bijna niemand met enige belangstelling voor sporthistorie zijn ontgaan, dat dit jaar veel aandacht is en wordt besteed aan de rol in die geschiedenis van de belangrijke sportpionier Pim Mulier. 2015 – het jaar waarin herdacht werd dat deze Willem Johan Herman Mulier 150 jaar geleden ter wereld kwam in het Friese Witmarsum – werd door een scala aan gebeurtenissen een compleet Pim Mulierjaar. Kijk er de website pimmulier150.nl maar eens op na.

Voor boekenliefhebbers was de publicatie van een lang verwachte biografie hét hoogtepunt van het Pim Mulierjaar. Ik prijs me gelukkig, dat ik op de dag van verschijning van dit boek de openbare verdediging van dit proefschrift door de promovendus in het Academiegebouw heb kunnen bijwonen. Daniël Rewijk was natuurlijk graag gepromoveerd op de exacte geboortedatum van Mulier (10 maart). Helaas liet de Rijksuniversiteit Groningen haar gewoonte om promoties op donderdag te laten plaatsvinden, prevaleren boven de wens van Rewijk. Dus

waren we op 12 maart in de aula aan de Broerstraat getuige van de altijd boeiende promotieplechtigheid en konden we aansluitend op de feestelijke receptie in Huis De Beurs de 383 pagina's dikke handelseditie van *Captain van Jong Holland – Een biografie van Pim Mulier 1865-1954* in ontvangst nemen.

Biografie

De verleiding is groot om uitgebreid in te willen gaan op dit voortreffelijke boek. Niet iedereen zal onmiddellijk een wetenschappelijk proefschrift ter hand nemen. Maar aarzel niet: deze door geschiedenisdocent en sporthistoricus Daniël Rewijk gecomponeerde biografie laat zich juist prima lezen. Op boeiende wijze weet de auteur duidelijk te maken, dat de bestaande visie op de historische figuur Mulier tamelijk eenzijdig was. Vooral de vele tegenstrijdige facetten van zijn persoonlijkheid worden daarbij sterk uitgelicht.

Schaatsliefhebbers komen bij lezing volop aan hun trekken. Mulier heeft zoals bekend een belangrijke rol gespeeld in de schaatsgeschiedenis. Zijn bezoek op de schaats aan de Friese elf steden in december 1890, zijn rol bij de totstandkoming van de internationale schaatsorganisatie in 1892 en zijn inzet in 1908/1909 om

een georganiseerde 'schaatsentocht over de elf steden van Friesland' van de grond te krijgen, worden door Rewijk in een nieuw perspectief geplaatst. Ik noem een voorbeeld: Rewijk benadrukt bij dat laatste feit bijvoorbeeld de ondergeschikte rol die 's lands eerste sportkoepel, de Nederlandsche Bond voor Lichamelijke Opvoeding, speelde. Pim Mulier was in 1908 de eerste secretaris. 'Vermoedelijk gebruikte Mulier de NBvLO als platform voor een particulier initiatief', aldus Rewijk, die ontdekte dat in het archief van deze organisatie niets over de Elfstedentocht is te vinden.

Overigens mis ik in die beschrijving van de totstandkoming van de Elfstedentocht, dat Mulier (c.q. de NBvLO) in dat jaar via het schrijven van brieven naar andere provincies (Groningen, Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht) pogingen deed ook buiten Friesland een verdergaande popularisering van het schaatsenrijden over langere afstanden op gang te brengen.

Voetnoot

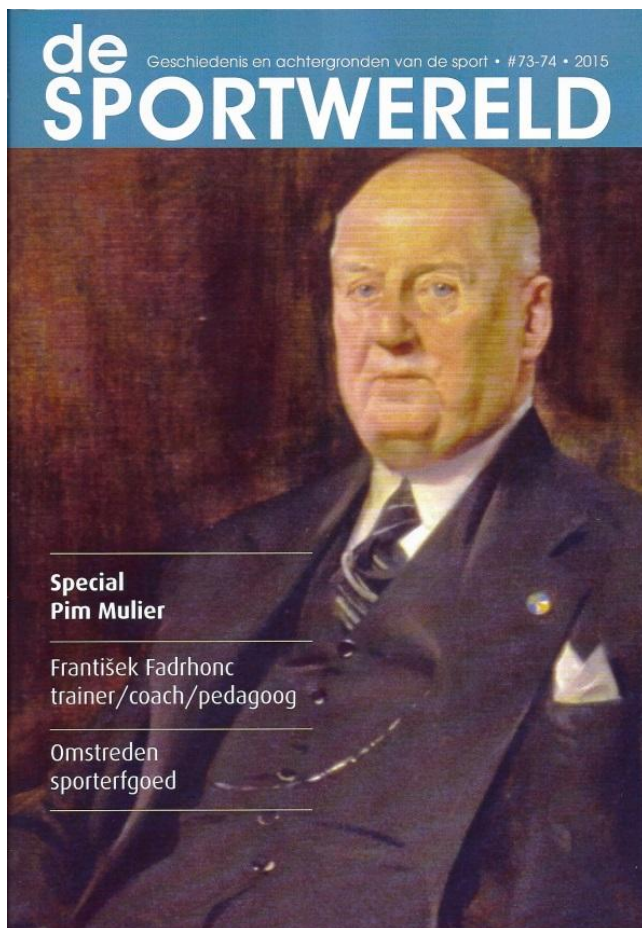
De wegen van Daniël Rewijk en mijn persoontje hebben elkaar de afgelopen jaren enkele keren gekruist. Dat gebeurde telkens in het wereldje van de Stichting de Sportwereld, die prijzenswaardige 'club' die sporthistorisch onderzoek bevordert en zich tevens inzet voor het behoud van het sportief cultureel erfgoed. Bij één van die ontmoetingen – tijdens een symposium in Nijmegen – attendeerde ik Rewijk erop dat hij in een artikel in de bundel *Friese sport: tussen traditie en professie* (2009) een interessant wapenfeit van Pim Mulier over het hoofd had gezien. Hij noemde het feit dat Mulier in december 1890 zelf meedeed aan de internationale langebaanwedstrijden in Heerenveen en vervolgens enkele dagen later (21 december) zijn beroemde privé-Elfstedentocht reed heel bijzonder, omdat de man zo binnen één week 'twee vormen van ijsport aaneen reeg die op de Friese ijscultuur een volstrekt tegengestelde werking zouden hebben'. De werkelijkheid was nog mooier: op één van de tussenliggende dagen (19 december 1890) prijkte W. Mulier uit

Haarlem namelijk als nummer 7 op de startlijst van de 'Wedstrijd om het meesterschap van Friesland op de korte baan tusschen Heeren-amateurs', een officiële titelstrijd in Leeuwarden. Drie varianten van de schaatsport die zich toen in een totaal verschillend stadium van ontwikkeling bevonden. Het langebaanschaatsen kwam immers net kijken, de kortebaansport bestond al meer dan een eeuw en de Elfstedentocht verkeerde nog in de prehistorie. Zo resulteerde een simpele mededeling in de wandelgangen van een symposium in een voetnoot in een proefschrift.

Voer voor verzamelaars

De ware verzamelaar kon in dit Pim Mulierjaar nog meer aan zijn collectie toevoegen. Zo stonden het *Haarlems Dagblad - IJmuider Courant* op de 150ste geboortedag van Willem Johan Herman Mulier stil bij zijn verdiensten door in samenwerking met de Societ  Pim Mulier een speciale bijlage uit te brengen: *Pim Mulier de veelzijdige*. Rond de promotie van Rewijk werd die krant in het Academiegebouw in Groningen aan de bezoekers uitgedeeld. Bij het doorbladeren daar viel me onmiddellijk op, dat de samenstellers zeer nadrukkelijk leentjebuurladden gespeeld bij de collega's van de *Leeuwarder Courant*. Diverse artikelen waren overgenomen uit een serie van elf, die tot en met die 10de maart op elf achtereenvolgende dinsdagen in de Friese ochtendkrant waren verschenen. Voordat anderen mij daarop wijzen, haast ik me om te bekennen dat de 'schaatshistoricus Hedman

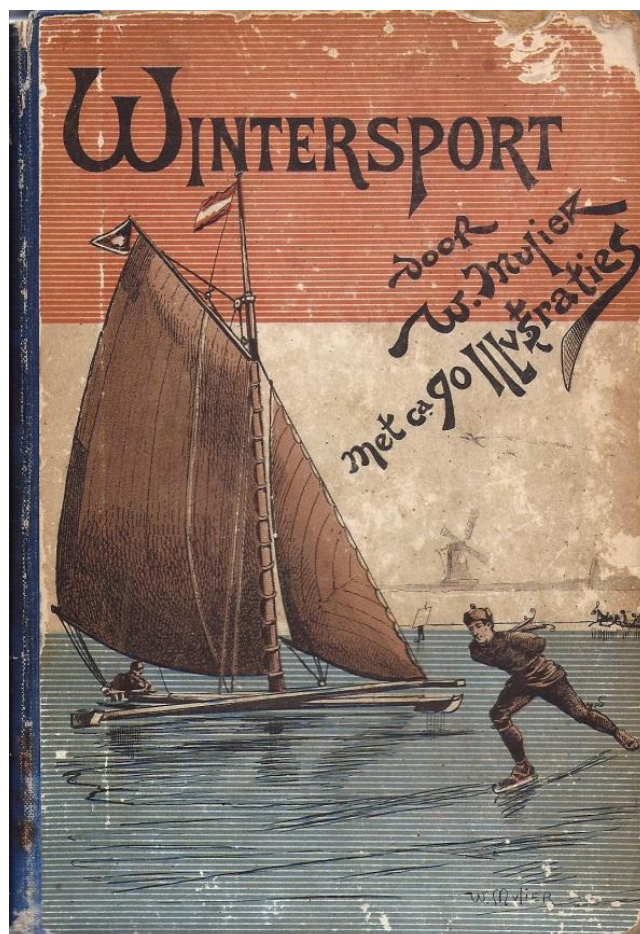
Bijlsma in één van die artikelen stevig uitgleed. 'Er is nooit een snellere tijd geregistreerd in het tijdperk voordat de Elfstedentocht werd georganiseerd' beweerde ik met betrekking tot de 12 uur en 55 minuten waarin Mulier op de 21ste december 1890 zijn privétocht langs de elf steden voltooide. Ik wist wel beter. Had Fenno Schoustra immers in zijn boek *Elfstedentocht - De schaatsen scherp* (1970) al niet beweerd dat de Midlummers Douwe Watzes Visser en Ruurd Gerrits van Dijk twee weken na Mulier het traject in 12 uur en 30 minuten hadden afgelegd?! Typisch gevalletje van tunnelvisie om tijdens een interview over Pim Mulier te hoog van zijn prestatie op te geven ...

Graag attendeer ik ook nog op de prima *Pim Mulier-special* die de redactie van *de Sportwereld* als nummer 73/74 van haar uitstekende magazine over de geschiedenis en achtergronden van de sport uitgaf. Knap om zo – ik citeer – 'enige onbekendere en wetenswaardige facetten van Muliers 'life and times'- én van een paar van zijn directe familieleden tegen het licht te houden'.

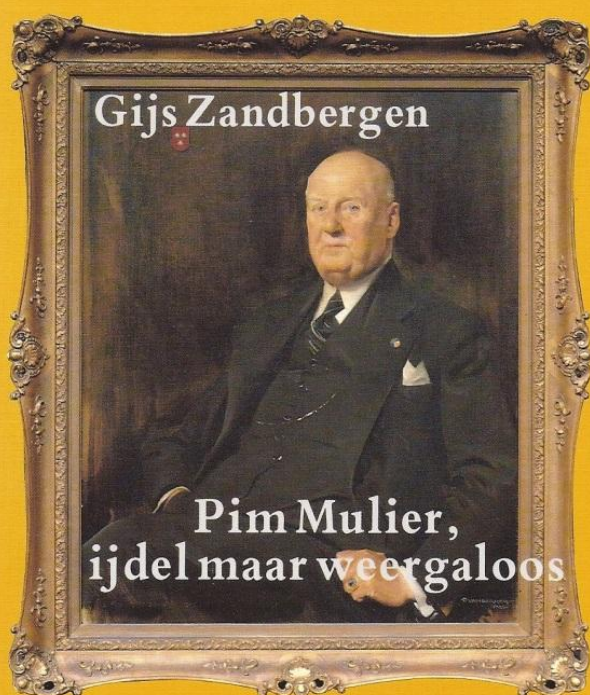
Boekenplank

In mijn privé-schaatsbibliotheek was Mulier al sinds jaar en dag nadrukkelijk aanwezig. In de eerste plaats door zijn beroemde boek *Wintersport* dat in 1893 bij De Erven Loosjes verscheen. Toch wel aardig om te melden, dat ik deze - nog altijd door enkele Poolsterleden gezochte - uitgave 43 jaar geleden kreeg van "de weduwe", zoals mijn vrouw de beroemde collectioneur mevr. Cécile Grafström in het Zweedse Djursholm altijd betitelde. Naast die uitgave staat op de boekenplank een voor velen ongetwijfeld onbekende reprint. De Noor Magne Teigen (vooral bekend van zijn statistisch tijdschrift *Skøytenytt*) publiceerde in 1981 in eigen beheer een fotografische herdruk, die bij mij op het bureau belandde na het overlijden van een Friese *Skøytenytt*-abonnee.

Veel meer lezers van deze rubriek zullen de pocket *Pim Mulier, ijdel maar weergaloos* kennen, die Gijs Zandbergen in 1996 in de serie *Nederlandse Sportbibliotheek* schreef. Op de

NEDERLANDSE

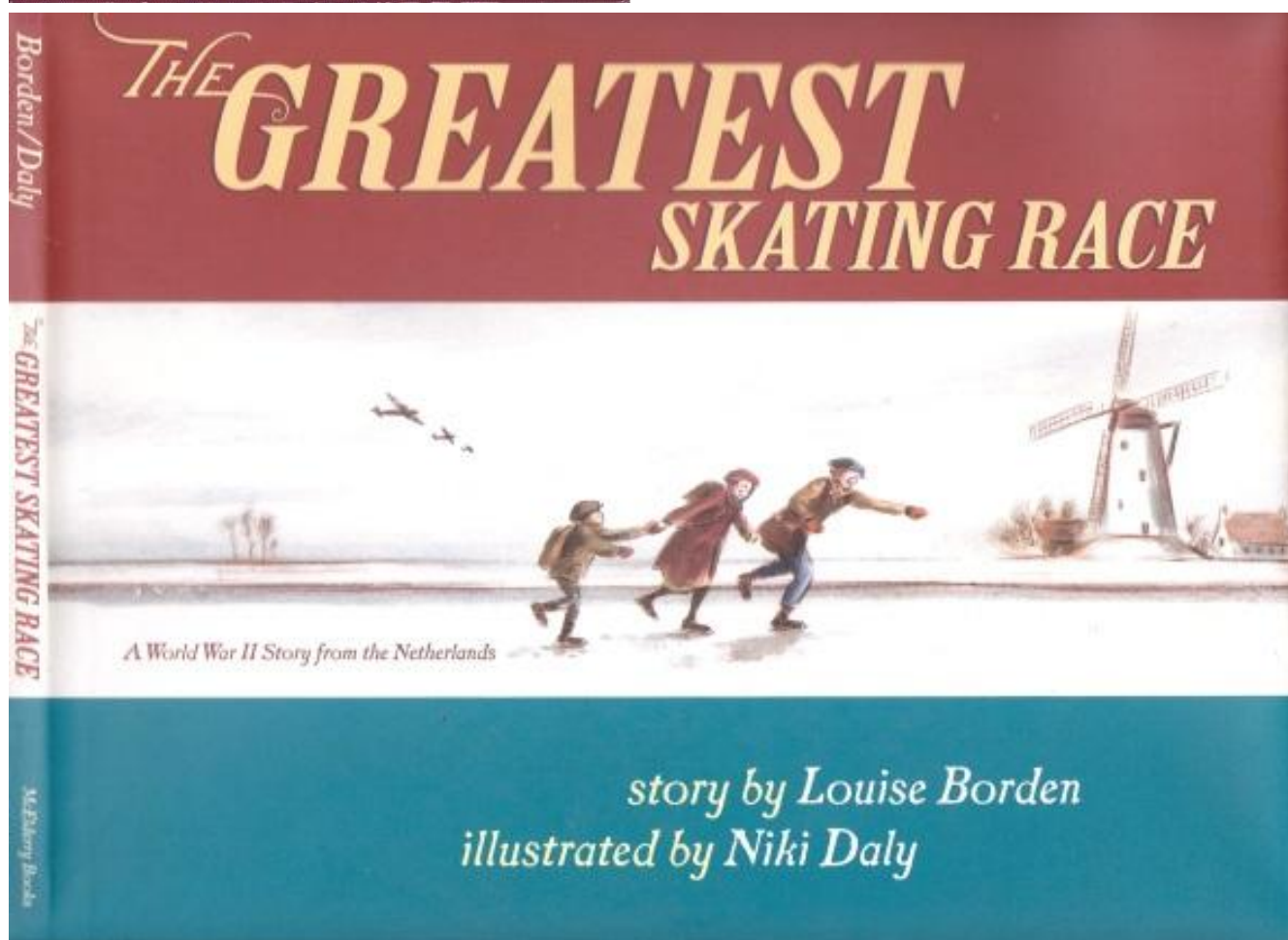

SPORTBIBLIOTHEEK

titelpagina wordt via de vermelding 'mmv Anrie Broere' op bescheiden wijze gerefereerd aan de medewerking die onze overleden Poolster-collega destijds aan de auteur verleende.

Als rechtgeaard dessert-liefhebber bewaar ik het toetje natuurlijk voor het laatst: een zeer fraai geïllustreerd Amerikaans kinderboek *The Greatest Skating Race – A World War II Story from the Netherlands* (2004). Op prachtige wijze beschrijft Louise Borden hoe de hoofdpersoon Piet Janssen zo onopvallend mogelijk twee andere kinderen uit het Zeeuwse Sluis aan dreigend gevaar helpt te ontkomen. Het trio doet dat op de schaats. En wat zegt die hoofdpersoon: *'Because I loved skating so much, my hero was Pim Mulier.'* Het is de zin waarmee Daniël Rewijk de inleiding bij zijn proefschrift begint.

Hedman Bijlsma

Tekentalent Pim Mulier

Pim Mulier is vooral bekend geworden als initiator van sportevenementen en -organisaties, alhoewel Daniël Rewijk in zijn biografie die rol voor een aantal sporten enigszins nuanceert. Wat mij echter altijd het meest fascineert aan de persoon Mulier zijn diens tekeningen. In de tijd dat de sportfotografie nog in de kinderschoenen stond, schetste Mulier er zo driftig op los, dat wij ruim een eeuw later nog steeds en in al zijn facetten de sfeer opsnuiven van die tijd.

Hoewel hij in tal van sporten actief was en die ook tekende, zullen wij ons hier uiteraard beperken tot het ijsvermaak. Met als verdere begrenzing: afbeeldingen die wat minder bekend zijn dan de levendige illustraties uit *Wintersport* (1893) die je tegenwoordig tenslotte ook via Google kunt oproepen.

Schetsen in scherts en ernst

Op 3 januari 1885 maakte Mulier met familie en vrienden een schaatstochtje naar Amsterdam.

Omslag schetsboek met tekeningen van Pim Mulier (1885), particulier bezit.
www.kennisbanksportenbewegen.nl

Afbeelding 1 uit het album: *overstappen bij Halfweg*
71^e Jaarboek genootschap Amstelodamum

Maar liefst 47 taferelen legde hij vast in blauwe inkt. Hij bundelde ze in een album dat hij schonk aan zijn zus Eldina, die zelf ook van de partij was. Het album is nog altijd in familiebezit. In de diagonale balk op het omslag krijgen we zicht op de Haarlemmertrekvaart, voor de Haarlemmer Mulier natuurlijk de Amsterdamsche Vaart. Bij Halfweg hadden ze al moeten overstappen en op afbeelding 1 zien we vier heren diep voorovergebogen om drie dames de schaatsen weer onder te binden. Niet minder dan tien toeschouwers kijken in een brede kring onverholen toe. In het allereerste schaatstafereel dat we van hem kennen blijkt de 19-jarige Mulier dus al oog voor detail en gevoel voor humor te hebben.

Deze stijl trekt hij door in het vervolg van het album, wat stadsarchivaris I.H. van Eeghen bij haar beschrijving ervan in 1979 deed verzuchten: *'het is thans niet altijd makkelijk de scherts en ernst te onderscheiden.'*

Geldingsdrang

Het lijkt er op dat Mulier met zijn album alles uit de kast heeft getrokken om indruk te maken op zijn zus, die zelf landschapsschilderes was. Mulier kwam toch al uit een artistiek nest, want ook zijn broer was kunstschilder. Als jongste telg moest Pim zich natuurlijk ook even laten gelden,

een trek die hij zijn leven lang niet kwijt zou raken.

Biograaf Rewijk vermoedt dat Mulier tijdens zijn kostschooljaren goed heeft leren tekenen. Bovendien nam hij les bij de kunstschilder F.G.W. Oldewelt. Met zijn vermogen om mild satirisch te tekenen in een aan het Britse tijdschrift Punch ontleende stijl, én om zaken zeer fris van de lever te beschrijven, beschikte Mulier over twee wapens die hem goed van pas zouden komen in de journalistiek. Dat hij zich daarvan in 1885 al terdege bewust was, blijkt uit de slottekening van het album. Willem Mulier als cupido gewapend met zijn strijdmiddelen: pen, potlood en penseel.

Afsluitende tekening van het album uit 1885, particulier bezit.

www.kennisbanksportenbewegen.nl

Het Sportblad

In juni 1889 verscheen het eerste nummer van *Het Sportblad*, op initiatief van Mulier uiteraard. In de redactie voor ons bekende namen als de schaatser A.L. Couvée, G.D. Baron de Salis en Mr. J. van Buttingha Wichers.

Een half jaar later bood de redactie – ‘aangeemoedigd door het nu toe behaalde succès’ – de lezers uit dank een geïllustreerd *Kerstmisnummer* aan. Mulier tekende voor het omslag de baan op het Museumplein, waar het jaar daarvoor het eerste officiële Wereldkampioenschap verreden was. Op de achtergrond de tobogganbaan, waar de Amerikaan Donoghue in zijn voorbereiding op het grote kampioenschap toen herhaaldelijk tegenop klauterde. Hoewel

deze speciale editie goed werd ontvangen, was het tijdschrift geen lang leven beschoren. Mulier stapte in februari 1890 uit de redactie en nog voor de jaarwisseling was *Het Sportblad* al ter ziele.

De Westeishahn in Berlijn, 1893

Tijdens het Internationaal Schaatsenrijderscongres te Scheveningen (1892) werd Mulier gekozen als voorzitter van de Schaatsunie. Uit hoofde van die functie was hij de daaropvolgende winter aanwezig bij de Europese Kampioenschappen in Berlijn. Beetje mosterd na de maaltijd dat toernooi, want Jaap Eden was twee weken daarvoor al Wereldkampioen geworden in Amsterdam. Zelfs als bobo kon Mulier zijn lust tot schetsen kennelijk niet bedwingen; een Duits blad plaatste namelijk kort daarop zijn kleurrijke impressie.

Laat deze tekening op de volgende pagina even goed op je inwerken, want hij speelt een sleutelrol in de oplossing van de vraag die Anrie Broere opwierp in *Kouwe Drukke 11*: pleegde Pim Mulier plagiaat met de tekeningen in de catalogus voor de Multiplex Schaats Co. uit 1896? Kopieerde hij daarin werk van de Rus Jermolov?

Internationales Wettlaufen in Berlin: Finish.

Ondanks alle vlaggen een troosteloos decor, deze Westeishahn onder de rook van de stoomtreinen. Wel enkele officials, maar geen publiek te bespeuren. *'De baan was vrij gebrekkig, doch de regeling vrij goed.'* schreef Mulier later dat jaar in *Wintersport*. Van gescheiden banen is echter niets te merken. *'De baan van 550m was niet al te bes'* volgens een Noorse krant, *'sneeuw en nogal ribbelig.'* Niet alleen wereldkampioen Eden, maar ook de Russen schitterden door afwezigheid.

Geen plagiaat in Multiplex schaatscatalogus

In oktober 1896 publiceerde de pas geopende schaatsfabriek uit Groningen een catalogus met illustraties van Mulier. Een aantal daarvan was nostalgisch; bij de afbeeldingen van de langebaan, het kunstrijden en het ijshockey daarentegen wordt gereden op Multiplexmodellen, zoals blijkt uit de plaatjes die Aukje de Haan (zie ook volgende pagina) beschikbaar stelde.

De *'Moderne wedstrijd van amateurs'* ademt met de sneeuwhopen, de schutting en de baanafzet-

ting, de sfeer van de tekening uit Berlijn, al is in dit geval een andere kant van de baan in beeld gebracht. Bovendien rijdt de voorste deelnemer op Multiplexschaatsen. Mulier had kennelijk nog een schetsje op de plank liggen en heeft die voor Multiplex naar zijn hand gezet.

Moderne wedstrijd van amateurs.

'Dit decor van een wedstrijd ziet er wel heel on-Hollands uit.' bracht Anrie in als argument voor mogelijk plagiaat. Op zich had hij gelijk: het was Holland niet, maar Berlijn in 1893, waar Mulier persoonlijk aanwezig was, terwijl de Russen er verstek lieten gaan ... Plagiaat uitgesloten.

Niko Mulder

Hardrijderij in Holland op korte baan.

Dankzij mijn dochter

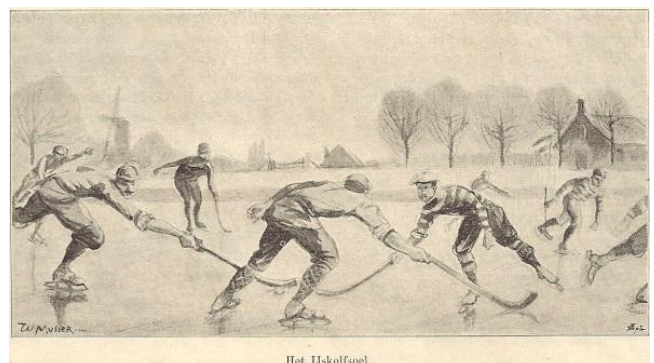
Wie herkent dit niet als verzamelaar ... Daar loop je dan over een rommelmarkt, rij voor rij, kleedje voor kleedje wordt nauwkeurig bekeken tot je er vierkante ogen van hebt.

Vele jaren geleden liep ik met man en jonge kinderen op de vroege ochtend in de Frieslandhal te Leeuwarden spiedend langs de kleedjes ... Opeens trekt de oudste dochter mij aan de arm, ze heeft een schaatsboek zien liggen, waar we net aan voorbij zijn gelopen. Ik kan me niet voorstellen, dat ik iets over het hoofd heb gezien, maar om mijn dochter een plezier te doen lopen we nog even terug ... Ze heeft gelijk, er ligt een schaatsboek, maar deze staat al lang thuis op de plank. Wel valt mijn oog op een catalogus, zo half verscholen onder andere dingen. Als ik het tevoorschijn haal blijkt het de geïllustreerde catalogus van de Multiplex-schaats Co. uit 1896 te zijn, een viertalige catalogus met prachtige tekeningen van Pim Mulier. Voor tien gulden heb ik hem meegenomen ...

Aukje de Haan

Figuurrijden op een club.

Het IJskolfspel.

Column Jan de Wit

In weerwil van wat het weer wil

Hartje zomer 2015. Het weerbericht meldt: 'kans op vorst aan de grond'. Een week later: 'Engelse meteorologen voorzien een kleine ijstijd rond 2030'. Er is maar één conclusie mogelijk: de komkommertijd is aangebroken. Toch valt het niet te ontkennen. De betreffende nacht vroor het weliswaar niet, maar het was beslist geen zomernacht om lekker in een dun slaapzakje buiten in je tuin onder een boom te gaan slapen. Die voorspelling van een kleine ijstijd wordt ook gebaseerd op een op het oog weldoortimmerde theorie. Dus wie weet, misschien is er in weerwil van alle waarschuwingen voor opwarming van de aarde en het uitroeien van de Elfstedenkoorts, toch nog hoop voor ons winterliefhebbers.

Hoewel, hoe zit het nu eigenlijk met Nederlanders en extreme weersomstandigheden? Maanden lang hebben wij uitvoerig gemopperd over het uitblijven van een aangenaam warme zomer. Iedereen klaagde steen en been over de kou. De kachel bleef aan, korte broek bleef in de kast, de trui ontkwam aan de mottenballen en dan ineens wordt er, ruim van tevoren, een dag aangekondigd waarop de thermometer zal stijgen tot bijna 40 graden Celsius. Op die bewuste zaterdag zou het wel eens een van de warmste dagen kunnen worden sinds het begin van de meteorologische metingen. Onder het motto 'de mens lijdt het meest onder het lijden dat hij vreest', verschenen er op alle mogelijke moderne media ernstige waarschuwingen en goed bedoelde raadgevingen. Ze komen allemaal hierop neer: Pas op, de (moderne?) mens is niet opgewassen tegen warmte en blootstelling aan de zon kan de mens ernstige schade toebrengen. En o wee als je de waarschuwingen in de wind slaat. De kans dat het niet goed met je afloopt is vele malen groter dan de kans op een nieuwe Elfstedentocht – in de komende winter wel te verstaan. Wat wil nu het toeval? Op die bewuste levensbedreigende tropische dag vindt

in Utrecht 'Le grand depart' van de Tour de France plaats. 350.000 mensen, dat is 25.000 meer dan het normale inwoneraantal van Utrecht, hebben de waarschuwingen inderdaad in de wind geslagen en stellen zich bloot aan de meest ernstige bedreigingen. Achteraf blijkt dat er tien mensen onwel zijn geworden, de overige 340.990 hebben genoten.

Wat is dat nou toch voor raar mechanisme? Er wordt gewaarschuwd, er wordt afgeraden, we klagen massaal over het nog over ons te komen onheil, maar we gaan even massaal op het onheil af en vermaken ons uitstekend, zonder noemenswaardige ernstige gevolgen. Is klagen een soort nationale hobby en weten we eigenlijk allemaal wel dat het niet zo'n vaart zal lopen, waardoor we zonder gewetensnood de risico's durven nemen?

En het is niet eenmalig!

In een strenge winter halen we alle protocollen die de mens door barre tijden moeten heen slepen van stal. Binnen blijven, dikke sokken aan, tochtgaten dicht stoppen, daklozen onderdak brengen, warme soep uitdelen en nog veel meer. De hedendaagse mens denkt immers dat de omstandigheden immer naar zijn hand te zetten zijn en accepteert geen ongemakken die hem buiten zijn wil bedreigen. Maar komt er een Elfstedentocht, dan ... hebben we massaal lak aan te lage gevoelstemperatuur, bevroren tenen en te dun ijs.

Met weemoed denk ik terug aan de bezoeken aan de grootmoeder van mijn vrouw. Als wij op een winterdag, lang geleden al weer, handen wrijvend en stampend met de voeten bij haar binnen kwamen, klagend over de kou die onze botten verkleumde, zei ze stevast: "Het is Gods weer en Gods wil. Doe de deur maar dicht en zwijg maar stil!". Daarna werd er hoogstens gemopperd over de prijs van de antraciet, maar over het weer hoorde je haar niet meer. Er ging een extra briket in het fornuis en een wollen deken om de benen.

Het weer ... dat was zoals het was en daar legde je je bij neer.

Coen de Koning

Vorig jaar kreeg ik de mogelijkheid om de Elfstedenkaart van Coen de Koning te kopen. En wel die van 1917 toen Coen voor de tweede keer de Elfstedentocht won.

Zaterdag 27 Januari 1917

ELF-STEDEN-VEREENIGING

GEVESTIGD TE LEEUWARDEN.

Afd. TOCHT.

" WEDSTRIJD " a amateur.
b beroepsrijder

Centraal Bestuur:
Mr. M. E. HEPRIMA, Voorz.
Mr. D. V. WELDER, Baron RENGERS, Sec.
Y. VAN SLOOTEN, Penn.
H. J. KALT, Vice-Voorz.
JAC. MARCUS.
Jhr. H. VAN BAERDT VAN SMINIA.
Mr. J. D. VAN DER PLAATS.
Mr. G. A. BOON.
L. L. VAN KEIJZERSWAARD.

Controlekaart

voor *Coen de Koning*

De Elf Friesche Steden.	Contrôlepost.	Onderlinge afstand in KM.	Totaal afgelegde afst. in KM.	Tijd van aankomst.	Tijd van vertrek	Handtekening van den Controleur.	Bemerkingen.
Leeuwarden . . .	Hotel Weidema						
Dokkum	Café A. Smid.	23.8	23.8	6.12			
Leeuwarden . . .	Hotel Weidema	23.8	47.6	7.00			
Franeke	Café A. van Loon.	18.7	66.3				
Harlingen	Heerenlogement	9.2	75.5	8.11			

*Startkaart 1917 van Coen de Koning, detail.
De kaart staat in zijn geheel afgebeeld op pagina 46 van het boek Triomf en Tragiek in de historie van de Elfstedentocht (1986) van Drs J. Lolkama.*

Op deze kaart is te lezen dat je nog in hotels en cafés moest afstempelen en ook dat bij iedere Elfstedenstad de tijd van aankomst werd genoteerd. Soms ook de vertrektijd voorzien van de handtekening van de controleur. De kaart laat zien dat De Koning al om 6.12 uur in Dokkum was en in Hindeloopen aankwam in hotel De Hinde om 10.15 uur en daar vijf minuten heeft verbleven. Hij finishte om 14.53 uur in Leeuwarden.

Werelduurrecord

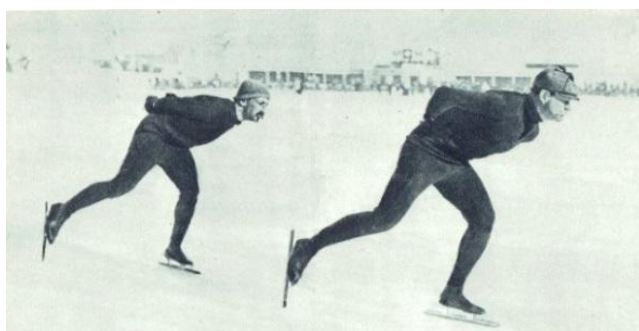
Deze Coen de Koning was een groot sportman/schaatser en heeft buiten de twee Elfste-

denzeges vele overwinningen op de schaats behaald. Wereldkampioen werd hij in 1905 en ook was hij enkele malen Nederlands kampioen. Op 29 januari 1906 heeft hij het werelduurrecord op de schaats behaald. Het record was in het

bezit van Edgington en werd met 1 kilometer en 470 meter verbeterd. Dat ging toen nog met gangmakers. In dit geval de Oostenrijker Schilling (die voor De Koning rijdt op de onderste foto) en de Noor Gundersen. De afstand die hij behaalde was 32 km en 370 meter.

Dit record zou bijna vijftig jaar standhouden. Marius Strijbis deed in 1947 een poging, maar na een paar ronden stapte een toeschouwer de baan op en Strijbis kon een botsing ternauwernood voorkomen. Deze toeschouwer was de bijna 70-jarige Coen de Koning. In 1949 zou Strijbis alsnog het record van Coen uit de boeken rijden.

Wim Molenveld

Grote schaatsen

In de nieuwsbrief van april 2015 van de *Antique Ice Skate Club* (opgericht in de V.S.) schreef ex-olympisch kampioen kunstrijden Dick Button een artikel over hele grote schaatsen die hij in bezit heeft. Tevens vroeg hij of één van de lezers hem kan vertellen waar en wanneer deze schaatsen gemaakt zijn. Niko Mulder en ik hebben daarop gereageerd. Voor degenen die het niet weten: Dick Button (geboren in 1929) was Olympisch kampioen in 1948 en 1952 en vijfvoudig wereldkampioen tussen 1948 en 1952. Dick Button is in de V.S. ook zeer bekend omdat hij decennialang commentator van het kunstrijden was op televisie. Hij is verzamelaar van onder andere oude schaatsen.

De grote schaatsen die Dick bezit zijn de volgende:

Houten krulschaats met naamplaatje B.T. Kleinveldink, ca. 110 cm lang

Houten krulschaats met opschrift Timmerman, ca. 110 cm lang

Metalen schaats Barney & Berry ca. 95 cm lang

Een heel groot showmodel dat bij hem in de tuin staat; 150 cm lang?

Achtergrondinformatie

De eerste twee schaatsen zijn uit Nederland afkomstig en daarover hebben wij enige informatie doorgegeven aan Dick.

Niko opperde dat de schaats met het opschrift Timmerman mogelijk afkomstig is van een gelijknamige verkoper uit Zierikzee, waarvan hij een briefkaart heeft. Zeker is dit echter niet. Is er iemand die meer weet over Timmerman?

B.T. Kleinveldink was vroeger lid van De Poolster. Ik heb in mei geprobeerd hem te bellen maar kreeg zijn dochter aan de telefoon. Zij vertelde dat hij 89 jaar was en ernstig ziek. Inmiddels is hij overleden. Zijn dochter gaf mij de volgende informatie.

Haar vader was smid (geen schaatsenmaker) en verzamelde oude schaatsen. Deze laatste ver-

kocht hij in 2007 groten-deels tijdens een veiling van De Poolster.

Na zijn pensionering wilde hij een keer een oude grote reclame-schaats kopen maar had geen succes. Dit leidde tot zijn besluit om dan maar zelf een grote schaats na te maken. Dat was circa 15 jaar geleden.

Het is er niet bij één gebleven. Ook Aukje de Haan (het paar links), Wim Molenveld (onder) en Alex Kampinga bezitten schaatsen van hem die respectievelijk 108, 137 en 103 cm lang zijn.

Oproep

Mogelijk hebben ook andere leden van De Poolster grote schaatsen van Kleinveldink. Graag ontvang ik daar een afbeelding en de lengte van.

Categorieën

Wat betreft de grote schaatsen kan onderscheid gemaakt worden in twee categorieën:

1. Reclamemodellen, gemaakt en uitge-reikt door een schaatsfabrikant of ver-koper
2. Showmodellen, zoals de schaats van Kleinveldink

Tot de eerste categorie behoren de Barney & Berry-schaats en de schaats met het opschrift Timmerman van Dick Button.

In Nederland zijn er enkele schaatsenmakers die ook reclameschaatsen hebben gemaakt. Zij deden dat uiteraard om extra aandacht te trek-ken voor hun product, zoals blijkt uit de adver-tentie van firma B. de Boer uit Finsterwolde.

Advertentie uit het Nieuwsblad van het Noorden van 28 oktober 1933

Alex Kampinga bezit zo'n schaats van 78 cm. Een ander voorbeeld van een reclameschaats is die van Nooitgedagt uit de collectie van Wim Molenveld (122 cm; bovenste foto).

Tot de tweede categorie (showmodellen) beho-ren de grote schaats waarmee Dick Button in zijn tuin staat, maar ook een schaats, 125 cm lang, die Peter Bloemendaal op de laatste Pool-sterveiling kocht (onder). Zie voor beide catego-rieën het overzicht op de volgende pagina.

Het zou waardevol zijn als leden van De Poolster een afbeelding van hele grote schaatsen die in hun bezit zijn met de lengte daarvan aan mij opsturen. Dat kan ik daarvan een overzicht geven in een volgende *Kouwe Drukke*.

Frits Locher
fritslocher@gmail.com

* De recluseschaats van Zandstra met het etiket *lisnocht* is gemaakt door H.J. Kedde voor een klant van Zandstra. Deze schaats is geheel van hout, dus ook het 'ijzer'.

**Fabrikant
/ Verkoper**

Reclamemodel

Kenmerk

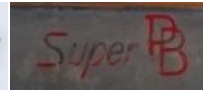
Collectie

Nijdam

Aad v.d. Ouweelen (foto), 76 cm;
Wim Molenveld, 76 cm

NV Friesche
Schaatsen-
fabriek

Alex Kampinga,
138 cm

Zandstra *

Wim Molenveld,
Circa 125 cm

Hermann
Becker
Remscheid,
Eisblume

Alex
Kampinga,
87 cm

Showmodel

Modelnaam / Collectie

Schaats met eikel
Alex Kampinga, 59 cm

Krulschaats Kleinveldink
Alex Kampinga, 103 cm

Model van onbekende fabrikant?

Modelnaam / Collectie

Friese schaats
Alex Kampinga, 68 cm

Waddinxveense schaats
Alex Kampinga, 78 cm

Schoonrijschaats
Alex Kampinga, 98 cm

Stheemannoer
Alex Kampinga, 118 cm

Friese schaats
Alex Kampinga, 174 cm

Website *Schaatshistorie*

Maarten Dijkstra schreef het al in de Nieuwsbrief van juni 2015: de Poolster Schaatswiki is nog volop in ontwikkeling. Nou, dat kun je wel stellen: het idee van een wiki is al weer achterhaald, de naam dus ook en vooralsnog omgedoopt tot *Schaatshistorie*.

Hoe zit het ook al weer?

Het idee is om een publiekelijk toegankelijke website op te zetten met daaraan gekoppeld een database, die informatie zal bevatten over schaatsmodellen en schaatsmakers. *Van Glis tot Klapschaats* van Wiebe Blauw dient daarvoor als basis. Daarna zal de site worden uitgebreid met andere winterse objecten.

Geen wiki

Bij een wiki kan er door buitenstaanders onbeperkt informatie worden toegevoegd. Bij nader inzien wil de werkgroep toch liever controle houden over de informatie die wordt aangedragen. Geen wiki dus, maar een site met een redactiecommissie die bepaalt wat er wel of niet wordt geplaatst. Bovendien gaat het uiteindelijk

niet alleen om schaatsen en schaatsenmakers, maar om een bredere benadering van de winter. De naam *Schaatshistorie* dekt de lading al met al beter dan *schaatswiki*.

Fasering

Om te voorkomen dat de werkgroep zichzelf voorbij holt, wordt er in fasen gewerkt. Een subsidie-aanvraag voor de bouwkosten en inrichting van de site is inmiddels in gang gezet. De volgende stap is het verwerken van het boek *Van Glis tot Klapschaats*. Daarna wordt er een tijdbalk met de ontwikkeling van de schaats toegevoegd en vervolgens komen de andere winterse objecten één voor één aan bod.

Ondersteuning gevraagd

De werkgroep, waarvoor inmiddels ook Matthy van Klaveren zich heeft aangemeld, heeft hulp van Poolsterleden hard nodig. Meld je aan via webredactie@verzamelkringdepoolster.nl als je van circa 1 december 2015 tot uiterlijk 1 april 2016 mee wilt werken aan de invoer van gegevens. Uiteraard zorgen wij voor de nodige tekst en uitleg voordat je aan de slag gaat.

Werkgroep website *Schaatshistorie*

Echte winters in Teylers Museum

Van 7 november 2015 tot en met 6 maart 2016 wordt in het Teylers Museum in Haarlem de tentoonstelling *Echte winters - ijskoude schilderijen uit de 19de eeuw* gehouden. Een aantal Poolsterleden draagt er aan bij! Hoofdconservator Michiel Plomp van Teylers neemt schaatsen en een schaatsstok van Frits Locher in bruikleen en Matthy van Klaveren zal een ijswegenkaart afstaan. Met Wiebe Blauw heeft hij contact over het schoonrijden.

Tijdens de tentoonstelling wordt er zelfs een aparte bijeenkomst voor Poolsterleden gehouden met een inleiding door Michiel Plomp. Er moet uiteraard wel toegang worden betaald. Nadere berichtgeving hierover volgt nog.

Het bestuur

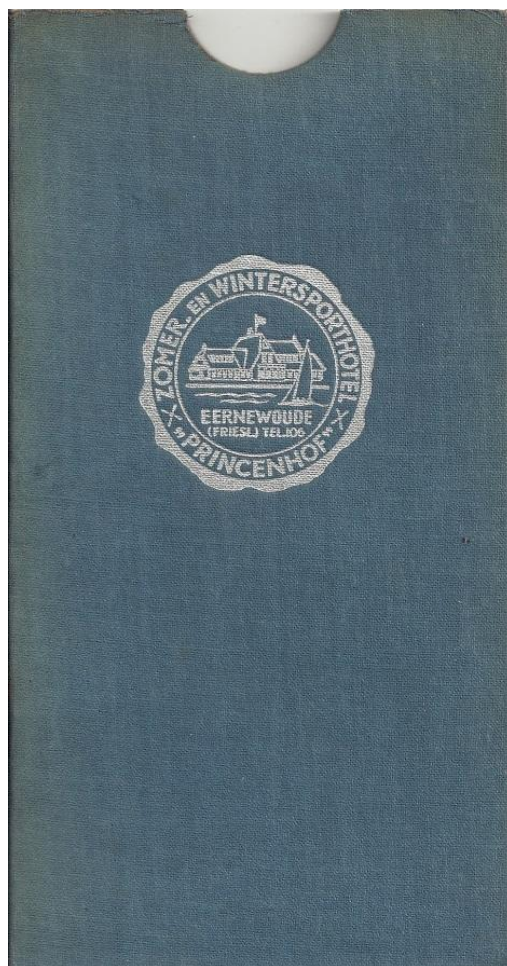
Uit de aankondiging op de website van Teylers: *Met een extra tentoonstelling in het Prentenkabinet met winterlandschappen uit de 17e eeuw, koek en zopie in het museumcafé en heel veel leuke winterse activiteiten, wanen bezoekers zich in het koude, gezellige Nederland van toen.*

Princenhofkaart

Jaren geleden heb ik deze kaart met foedraal gekocht in een antiquariaat in Friesland. De zin 's winters centrum van echt-Friesch ijsvermaak' deed mij daartoe besluiten. Naar ik nu weet heeft alleen de 1^e druk van deze kaart de verwijzing naar het ijsvermaak. Bij natuurijs wordt er echter nog steeds volop geschaatst in dit gebied. In 1996 heb ik de Oude Venentocht gereden door het prachtige natuurgebied rond Eernewoude.

De site van de Friesche Ijsbond, Vereniging van IJswegencentrales in Friesland, bericht er bijna lyrisch over: 'In het zuidwesten van

de gemeente starten vanuit Eernewoude 'De Oude Venentocht' en de 'Princenhoftocht'. De route van deze tochten loopt door afgegraven veengebieden, door een landschap waar bij goed ijs een sprookjesachtige wintersfeer ontstaat. Dit natuurgebied heet Nationaal Park 'De Alde Feanen' i.o.'

Naast toertochten vanuit Eernewoude vermeldt de kaart ook startplaatsen van toertochten uit o.a. Grouw, Garijp en Rottevalle.

Aukje de Haan

p-1936-792

Schaatserslatijn of Love letters?

Velen van u kennen het boek *Koud tot op het bot*, met de ondertitel *De verbeelding van de winter in de 16e en 17e eeuw in de Nederlanden*. Het werd geschreven door Evert van Straaten en fungeerde als catalogus van de gelijknamige tentoonstelling die in de winter van 1977 op 1978 te zien was in Alkmaar, Enschede en 's-Hertogenbosch. Het is een prachtige uitgave met veel platen en zinnige teksten. In zijn verantwoording aan het eind schrijft de auteur: 'De beleving van de winter heeft een onoverzienbare massa beeldmateriaal opgeleverd, die er nog op wacht grondig uitgespit en geïnterpreteerd te worden.'

Raadselachtige combinatie

Hij geeft als voorbeeld een prent van Daniël van den Bremden naar een ontwerp van Adriaen van de Venne, die een weelderig uitgedost paar op het ijs laat zien. Is het een satire op de roekeloosheid van de mensen op het ijs of wordt hun ijdeltuiterige uitdossing op de korrel genomen,

Winter, prent van Daniël van den Bremden naar een ontwerp van Adriaen Pietersz. van de Venne. 1625-1630

Collectie Rijksmuseum Amsterdam, objectnummer RP-P-1936-792

vraagt hij zich af. Onder de prent staat een tekst in het Latijn:

'Horrida squalet hyems, tolerata sed igne lenatur, sol ubi flammivomas sustulit orbe faces.'

Van Straaten verzucht: 'de tekst eronder geeft weinig uitsluitel'. Hij geeft de volgende vertaling:

'De winter staat stijf van de kou, maar wordt door warmte draaglijk gemaakt, zodra de zon zijn vlammen uitbrakende toortsen boven de aarde verheft.'

Zijn afsluitende zin luidt: 'Een gedegen literatuuronderzoek zal ooit de oplossing van dit raadsel brengen.'

Het vuur van de liefde

Zonder de pretentie van gedegenheid heb ik me over de raadselachtige tekst gebogen en ik heb naar ik meen een oplossing gevonden. Het eerste vertaalde zinnetje over de winterse kou en de warmte die het draaglijk maakt klopt wel zo ongeveer, maar dan gaat Van Straaten de winterse mist in. Het gaat om een tekst in de traditie van de zogenaamde *Emblemata*. Dat waren allegorische prenten, gekoppeld aan moraliserende spreken, zoals spotprenten of cartoons in onze tijd. In de 17^e eeuw verschenen er bundels met emblemata, waarvan men spelenderwijs kon leren over liefde en verliefdheid, liefdesverdriet, partnerkeuze en waarin ook waarschuwingen klonken tegen gevaren op het liefdespad. De spreuk wijst in die richting met woorden die met vuur en warmte te maken hebben, zoals *ignis* dat vuur betekent, maar ook het vuur van de liefde en de hartstocht kan bedoelen; *flammivomas faces* zijn letterlijk de vuurspuwende fakkels, maar ook de ontbrandende fakkels van de liefde, die in het Latijn ook gelden als attriboot van Cupido en verwijzen naar bruiloftsfakkels. Maar die opkomende liefdesgloed moet natuurlijk aan het zicht onttrokken worden (*sustulit orbe*) en daar zorgt het daglicht voor ofwel de zon (*sol*).

In een getrouwe vertaling:

*De winterkou maakt het buiten onherbergzaam,
maar wie de kou trotseert kan verwarmd worden
door het liefdesvuur, waarbij het daglicht wel
zorgt dat de ontbrandende hartstocht in toom
wordt gehouden.*

Of in een versie op rijm, passend in de traditie van de moraliserende emblemata:

*Belooft de winterkou je slechts ontbering,
op het ijs heb je soms zo verkering
en mocht de hartstocht gaan ontbranden,
het daglicht legt hem wel aan banden.*

Pak van het hart

In april 2012 las ik in de krant dat Evert van Straaten afscheid nam als directeur van Rijksmuseum Kröller-Müller. Zo kwam ik er toe mijn 'gedegen literatuuronderzoek' via het museum aan hem voor te leggen. Hij schreef terug dat het een pak van z'n hart was dat het raadsel nog net voor zijn pensioen was opgelost.

Fred Groot

Bron:

Evert van Straaten, *Koud tot op het bot, de verbeelding van de winter in de zestiende en zeventiende eeuw in de Nederlanden*. 's-Gravenhage 1977.

Collector's item

Gewoon een drukfout, of begint Gauke Bootsma een nieuw museum in Rijs/Riis (Fr.)?

Schaatsenrijden bij Rembrandt en het verschil met Avercamp

Heeft u ook in de rij gestaan voor de *Late Rembrandt* in het Rijksmuseum? De belangstelling was overweldigend. Nu de tentoonstelling is afgelopen, lijkt het een goed moment om aandacht te besteden aan een ander onderwerp: het schaatsenrijden in het werk van Rembrandt. Er is over Rembrandt (1606-1669) heel wat geschreven. Wanneer we op de site van de Koninklijke Bibliotheek (www.kb.nl) in de zoekbalk 'Rembrandt' intypen, dan levert dat 1725 treffers in de catalogus (zoekdatum 24-6-2015). Wordt 'Rembrandt' gecombineerd met 'schaatsen' of 'schaatsenrijden' dan heeft dat geen enkele vermelding. Waar blijft de belangstelling voor dit onderwerp? De schilder leefde in een tijd met koude winters waarin veel vertier op het ijs gezocht werd. Schilderijen van winterse ijs- en schaatstaferelen, ook wel *Wintertjes* genaamd, waren populair en werden in grote aantallen vervaardigd. Veel schilders konden daar hun brood mee verdienen, zoals Hendrick Aver-

camp (1585-1634). Rembrandt koos voor een ander genre, hij schilderde portretten en maakte historieschilderstukken. In zijn oeuvre bevindt zich maar één schilderijtje van een ijsgezicht met schaatser. Ook zijn van hem twee kleine etsjes bekend waarop schaatser zijn afgebeeld. In deze aflevering van *Kouwe Drukke* zal aandacht besteed worden aan het schilderijtje. De twee kleine etsjes komen een andere keer aan bod.

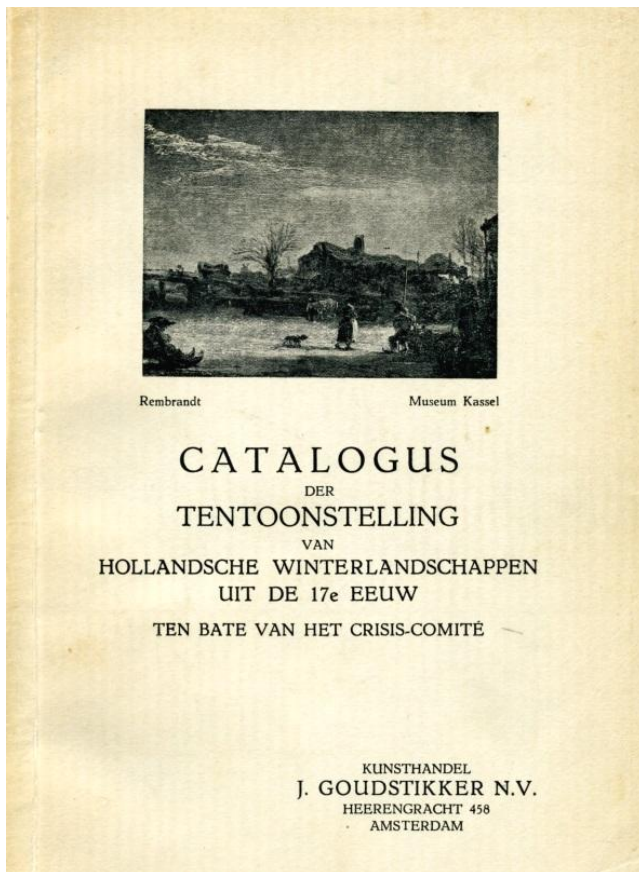
Geliefd object

Het schilderij is een met olieverf op hout geschilderd winterlandschap, gesigneerd en gedateerd 1646. De afmetingen zijn 16 bij 23 cm dat wil zeggen iets groter dan een half A4-tje. Het paneeltje behoort tot de collectie van het museum Schloss Wilhelmshöhe te Kassel in Duitsland. In 1752 werd het paneeltje door landgraaf Wilhelm VIII von Hessen-Kassel aangekocht bij

Rembrandt Harmensz van Rijn, Winterlandschap, 1646. Olie op eikenhout, 16,6 x 23,4 cm, MHK, Staatliche Museen Kassel, Gemäldegalerie Alte Meister, inv.nr. GK 241.

een Haagse kunsthandelaar. In de Napoleontische tijd was het schilderij gedurende een achttal jaren (1807-1815) in het Musée Napoléon te Parijs. Daarna kwam het weer terug naar Schloss Wilhelmshöhe in Kassel. Vanwege de sfeertekening is het schilderijtje een geliefd object voor tentoonstellingen. In Nederland was het te zien in 2006 ter gelegenheid van de manifestatie *400 Jaar Rembrandt*. Het werd toen tentoongesteld in het museum De Lakenhal in Leiden. Het uitlenen is niet altijd even makkelijk gegaan. Zo lukte het Goudstikker in 1932 niet om het schilderij naar Nederland te krijgen voor de tentoonstelling *Hollandse winterlandschappen uit de 17^e eeuw*. Als compensatie plaatste hij een foto op de voorkant van de catalogus.

Op de website van het museum Schloss Wilhelmshöhe is het schilderij online te bekijken. Dat heeft als groot voordeel dat ook details bestudeerd kunnen worden. De veel geprezen sfeertekening is echter moeilijk te vangen in een reproductie. De charme van het schilderijtje wordt pas echt gevoeld wanneer je de kans

krijgt het in werkelijkheid te zien. Ik heb dat meerdere keren mogen ervaren.

Een bezoek aan Museum Schloss Wilhelmshöhe is de moeite waard. Kassel ligt 300 km ten oosten van Arnhem en is makkelijk te bereiken. Wanneer er geen specifieke tentoonstellingen zijn, heerst er in het prachtig gelegen museum een weldadige rust. Komt u op de goede dag dan is ook de cascadowaterval in het park in werking, een geweldig spektakel met aan de voet een fontein van 50 meter hoog.

De sfeer van een koude winterdag

De voorstelling op Rembrandt's kleine ijsstafereel is opgebouwd uit horizontale stroken afwisselend licht en donker. De voorgrond is donker, daarboven is een lichte baan waar het ijs beschreven wordt door een laagstaande zon die rechts buiten beeld is gebleven. Dan komt er een donkere horizontale baan gevormd door de oever met daarop een boerderij, hooimijt en kale bomen. Aan de linkerkant voert een weg over de brug het schilderij uit en aan de rechterkant vormt een houten bebouwing de afsluiting. Boven deze donkere strook komt weer een lichte baan van de helderblauwe lucht. Helemaal bovenaan is de lucht donker en geven withoogsels de bewolking aan. Met name door de blauwe lucht wordt een sfeer opgeroepen van een koude winterdag.

Het lijkt alsof de personen in het winterse tafereel bij toeval hun plaats hebben gevonden. De meest in het oog springende figuren zijn de vrouw in het midden met achter haar een hond, terwijl links en rechts schaatsenrijders de aandacht opeisen. De schaatser op de linkeroever

zit met gestrekte benen uit te rusten. Zijn schaatsen heeft hij nog ondergebonden alsof hij van plan is gauw weer verder te gaan. Daaronder, langs de onderrand van het paneeltje, heeft Rembrandt zijn naam geschilderd met daaraan toegevoegd een cursieve “f.” als afkorting van *fecit*, ten teken dat hij het zelf gemaakt heeft. Met enige moeite is ook het jaartal 1646 te onderscheiden. Boven de rustende schaatser zijn aan de linkerkant van het schilderij twee mensen te zien. Op het ijs loopt een man en op de brug staat iemand te kijken. Links van de op het ijs lopende vrouw, in het donkere deel van de oever, is een man bezig met een ezel en een vrachtslee. Een vergroting laat zien hoe Rembrandt bijna schetsmatig met een paar verfstreken een staande figuur weet neer te zetten.

De ezel is met meer detail geschilderd. Het beest heeft een voederzak en draagt een dekkleed tegen de kou. Op de rechteroever staat een bebaarde man met rode muts al leunend op zijn stok het tafereel te bekijken. In het donker onder hem is nog iemand te onderscheiden die bezig is met zijn schaatsen.

Andere interpretatie

De vrouw gevolgd door haar hond loopt naar een man, die wordt omschreven als een zittende schaatser bij een lange stok. De ene auteur schrijft dat “de man de lange stok rechtop vasthoudt”, een ander meent dat hij “tegen een paal aanleunt”. Is dat juist? Door een sterke uitvergroting te maken, is een geheel andere interpretatie mogelijk. Wanneer het naar boven uitstekende deel van de paal wordt doorgetrokken naar beneden, komt die niet uit in de verticale schaduw bij de onderbenen van de man. Wordt er een liniaal langs gelegd, dan is duidelijk te zien dat het twee verschillende zaken zijn. Het kan dus nooit een stok zijn die de man vasthoudt of een paal waar hij tegenaan leunt. Hoe zit het dan wel? Mijn inziens moet de situatie anders bekeken worden. Naast de man zit een in het rood geklede vrouw en de paal of de stok staat op enige afstand als een meerpaal rechtop ingevroren in het ijs. Man en vrouw hebben zich naar elkaar toegedraaid. De rode kleding van de vrouw vangt de laatste zonnestralen. De man is op de rug te zien en hij blijft voor het grootste deel in de schaduw. Slechts zijn rechterschouder en de rechterkant van de hoge hoed vangen

licht. Waar het tweetal precies op zit is niet duidelijk. Het zou een bootje kunnen zijn of een houten steiger. In tegenstelling tot wat over het algemeen beschreven wordt, heeft de man geen schaatsen ondergebonden. Bij de rechtervoet is dat overduidelijk te zien. De voorvoet steunt op het ijs en de hak is los van de ondergrond. Ook voor de linkervoet moet geconcludeerd worden dat er geen schaats onder zit. De lijn van de zool sluit niet aan bij de bovenkant van de schaats die voor hem op het ijs ligt. Losse schaatsen die op het ijs liggen kunnen twee dingen betekenen: de schaatspartij is ten einde of er moet nog een begin gemaakt worden. In dit geval lijkt het erop dat het tweetal zojuist prettig geschaatst heeft en dat de vrouw met haar hond als een soort chaperonne naderbij komt.

Truc van de meester

Rembrandt heeft ervoor gekozen om de kleding van de zittende vrouw weer te geven in een warmrode kleur. Rood is een kleur die opvalt, waar beweging in zit en die als het ware naar voren komt. De staande man op de oever zou helemaal opgegaan zijn in de achtergrond als hij niet een rode muts had gekregen. In tegenstelling tot het rood is blauw een koele kleur die naar achteren wijkt. Het is goed te zien aan het blauw in de onderste luchtlagen. Daar strekt de hemel zich uit in eindeloze verten. Zo kan met kleur een schilderij als het ware geordend worden. Dat het schaatspaar alle aandacht krijgt, komt echter niet alleen door de kleur, maar ook door de belichting. Het licht komt van rechts, de vrouw zit in de zon, de man zit met zijn rug naar ons toe en vangt nauwelijks een zonnestraal. Toch zijn de contouren van het tweetal duidelijk te zien. Rembrandt die beroemd is geworden als de meester van het licht, heeft hier een 'truc' toegepast. Hij gebruikt de reflectie van het ijs als lichtbron. Zij zit in de zon tegen een donkere achtergrond, hij zit in de schaduw maar wordt belicht door het reflecterend licht van de ijsvloer. Deze wisselwerking geeft een zekere spanning. Kleur en licht maken duidelijk waar het in dit schilderij om gaat.

Intiem moment

Hoe zou Hendrick Avercamp dit gedaan hebben? Ook Avercamp zag een paartje dat genoeglijk op de rand van een bootje zit. De tekening (15 x 15 cm) behoort tot de collectie van de Gemäldegalerie Alte Meister in Dresden en is ook digitaal te raadplegen. De voorstelling is weergegeven alsof Avercamp zelf op het ijs heeft gestaan. De tekening is uitgevoerd in pen met bruine inkt en verder opgewerkt met bruin, grijs en rode waterverf. Avercamp weet een intiem moment vast te leggen. Het meisje heeft de linkerhand uit haar mof gehaald en staat toe dat de jongen voorzichtig zijn hand op de hare legt. Ze kijken elkaar aan en op hun gezichten is de spanning van het moment te zien. Tot in details heeft Avercamp de kleding, de kragen en hoofdbedekking weergegeven. Ook de schaatsen hebben een duidelijke vorm met een lange hals en eindigend onder de hak. In onze tijd zouden het Friese schaatsen genoemd worden.

Wat is het verschil tussen het schilderij van Rembrandt en de tekening van Avercamp? Rembrandt overziet het hele tafereel. Zijn gezichtspunt is ter hoogte van de staande man met rode muts. Je zou je kunnen voorstellen dat Rembrandt als toeschouwer op een oever heeft gestaan. Avercamp komt dichterbij, hij 'zoomt in' op zijn onderwerp. Hij is mogelijk deelnemer aan het ijsvermaak en staat misschien op schaatsen. Beide kunstenaars zien dat er tussen twee mensen iets moois gebeurt. Avercamp tekent precies wat hij ziet en weet de blik van het meisje goed te treffen. Hij maakt een zo gedetailleerd mogelijke afbeelding. Zijn schaats is naar waarheid getekend en het type kan nu nog benoemd worden. Rembrandt werkt bijna schetsmatig, zonder al te veel details. De schaats bij Rembrandt is niet meer dan een suggestie, maar wel een suggestie die op meesterlijke wijze met slechts een enkele verfstreek tot stand is gebracht. Misschien is er een lezer die van mening is dat je een schilderij niet met een tekening moet vergelijken. Ten dele is dat ook zo. Met de twee afbeeldingen als leidraad is geprobeerd om

duidelijk te maken hoe verschillend beide kunstenaars zijn. Rembrandt maakt een schilderij waarin de rustige, koude sfeer van een winterdag tot uiting komt. De schilder ordent de voorstelling en markeert essentiële zaken met kleur en licht. Avercamp weet in zijn tekening de emotie van het moment weer te geven. Denken we echter aan zijn schilderijen, dan is hij minder spontaan. Traditie en een van te voren vastgestelde compositie vormen in zijn schilderijen het vaste kader voor zijn figuren. Rembrandt en Avercamp weten beiden de beschouwer te boeien met de verbeelding van hun ijsstafereel. Dat vormt hun overeenkomst. Het grote verschil is dat Avercamp een tekenaar blijft, ook wanneer hij schildert.

Nelly Moerman

Hendrick Avercamp, Een paar met schaatsen. Pen bruine inkt, penseel bruin, grijs en rood op geschept papier, 15 x 15 cm.

Staatliche Kunstsammlungen Dresden, Kupferstich-Kabinett, inv.nr. C 1899.

Bronnen:

Rembrandt in Kassel:

De afbeelding is verkregen dankzij welwillende medewerking van het Staatliche Museum in Kassel. <http://altmeister.museum-kassel.de/33764>; C.J.J. Vogelaar, G.J.M. Weber, *Rembrandts Landschappen*, Leiden/Zwolle 2006, Cat.nr. 6, pp. 93-101, 132-137, 204. Erik Hinterding, *Licht*. Uit: Catalogus tentoonstelling 'Late Rembrandt', Rijksmuseum Amsterdam 2014, pp. 173-191.

Avercamp in Dresden:

SKD Online Collection - Zoek met Google: Staatliche Kunstsammlungen Dresden > Tab: EXPLORE > SKD Online Collection > Suchen: C 1899

Naamlyst uit 1805

Omlangs werd ik verblijd met een oude deelnemerslijst.

Ik had niet direct in de gaten hoe bijzonder die wel was; hij betreft een kortebaanwedstrijd voor Vrouwspersonen in Leeuwarden op 1 en 2 februari 1805.

Maar na een telefoontje naar Hedman Bijlsma en later nog Marnix Koolhaas werd het me duidelijk. Het was de allereerste kortebaanwedstrijd alleen voor vrouwen in Nederland.

Sensatie

Marnix Koolhaas schreef er al eens over en ook in *Hardrijderijen in Friesland*, het boek van Ron Couwenhoven, wordt deze wedstrijd uitgebreid uit de doeken gedaan. Het treffen werd over twee dagen uitgesmeerd wegens de grote deelname (130 dames).

Deelnemerslijst van de hardrijderij voor vrouwen te Leeuwarden in 1805, detail.

*Een ander exemplaar is in bezit van het Fries Scheepvaartmuseum in Sneek (objectnummer 1988-141). Deze kan digitaal worden geraadpleegd en staat tevens in zijn geheel afgebeeld op pagina 42 van *Hardrijderijen in Friesland* (2014) van Ron Couwenhoven.*

De hoofdprijs was een gouden oorijzer en de tweede prijs een streng gitten met een gouden kroontje.

Dit was nog nooit vertoond en tien- tot vijftien-duizend mensen kwamen er op af, een ongekende hoeveelheid voor die tijd.

Tweehonderd jaar later kan de sensatie die deze wedstrijd teweeg heeft gebracht nauwelijks overschat worden.

In kranten en tijdschriften roerden zich ook tegenstanders die het ongepast vonden dat vrouwen (wiens bestemming is voor het huiselijk leven en tot de moederlijke zorgen) zich tijdens de wedstrijd van bovenkleding ontdeden, en in het ondergoed verder gingen.

Wim Molenveld

N A A M L Y S T

D E R

V R O U W S P E R S O N E N,

Welke
den 1 Februarij 1805, te Leeuwarden zijn ingetekend, om op Schaatsen te
rijden op TWEE PRIJZEN; de Eerste EEN GOUDEN
OORIJZER, en de Tweede EEN STRENG GIT-
TEN met EEN GOUDEN KROONTJE.

No.	Naamen.	Woonpl.	Oud.	No.	Naamen.	Woonpl.	Oud.
1.	Rinske Johannes,	Schinke Schans.	22	66.	Taeske Haijes,	Huzum.	17
2.	Dieuke Oebeles,	Hoodkerk.	22	67.	Minke Reinders,	Warga.	17
3.	Sjoukje Jacobs,	Veenwouden.	18	68.	Ymkje Hessels,	Wirdum.	19
4.	Aafke Sibles,	Warga.	15	69.	Taeksche Durks,	Baijum.	23
5.	Maaijke Bokkes,	Leeuwarden.	16	70.	Trijntje Sipkes,	Groote Gaast.	18
6.	Gertje Reins,	Oude Galilea.	19	71.	Ytje Gerrits,	Ackrum.	24
7.	Teike Wijtzes,	Zurhuisterveen.	16	72.	Jeltje Rienks,	Ackrum.	22
8.	Maijke Jelmers,	Dragten Opeinde.	22	73.	Barbara Christiaans,	Pockum.	26
9.	Trijntje Pieters,	Poppingawier. Oorijzer.	20	74.	Eelkje Pieters,	Bosum.	18
10.	Bregtje Teunis,	Tietjerk.	29	75.	Imkje Oedses,	Leeuwarden.	19
11.	Hieke Oepkes,	Poppingawier.	18	76.	Corneliske Jans,	Leeuwarden.	20
12.	Klaaske Tjeerds,	Leeuwarden.	16	77.	Grietje Theunis,	Warstiens.	19
13.	Geeltje Franses,	Leeuwarden.	20	78.	Tetje Haantjes,	Huins.	14
14.	Wikke Wijtzes,	Surhuisterveen.	16	79.	Janke Ruurds,	Ackrum.	26
15.	Feikjen Ates,	Goutum.	20	80.	Chatharina Hof,	Dragten.	24
16.	Trijntje Geerts,	Sylbrandabuuren.	16	81.	Grietje Hendriks,	Langeswaag.	22
17.	Antje Heres,	Hommerts.	24	82.	Grietje Andries,	Wartena.	19
18.	Jantje Tjallings,	Goinga.	18	83.	Sijbrig Johannes,	Dronryp.	41
19.	Tjitske Gerrits,	Tersool.	20	84.	Alida Harnanus Conradi,	Dronryp.	18
20.	Trijntje Teunis,	Tersool.	37	85.	Antje Roelofs,	Langeswaag.	37
21.	Grietje Geerts,	Deersum.	17	86.	Taeksche Gerrits,	Wyns.	16
22.	Jantje Annes,	Tersool.	21	87.	Taatske Andries,	Wartena.	17
23.	Janke Thomas,	Oudchoorn.	19	88.	Akke Klases,	Oenkerk.	24
24.	Tjitske Bonnema,	Bosum.	30	89.	Wijtske Beentzes,	Damwoude.	18
25.	Lipkje Cornelis,	Eernevoude.	36	90.	Anna Adams,	Leeuwarden.	20
26.	Baukje Dirks,	Ysbrechtum.	18	91.	Akke Gerrits,	Ysbrechtum.	18

Een lijntje naar het wak

Door het ijs zakken en verdrinken. Een gruwelijke gedachte, die door de eeuwen heen maar al te vaak omsloeg in een ijselijke werkelijkheid. Hedman Bijlsma wist het indringend te verwoorden in hoofdstuk 11 *'Er is geen ijs, of het kost mensenvleisch'* van het boek *'Het schaatsenrijdersland bij uitnemendheid'* (2011).

In *Kouwe Drukke* is al menigmaal aandacht geschonken aan reddingsmiddelen, recentelijk nog in de nummers 45 tot en met 48 met de -vooraf onbedoelde - serie over ijshaken en -dreggen.

Dreggenfabriek

Onderwerp uitgemolken was mijn conclusie, totdat ik bij toeval de reddingsklos van 'Hennaarderadeel No. 17' onder ogen kreeg in het Eerste Friesche Schaatsmuseum in Hindeloopen. No. 17 was een baanveger uit die *krite*, een mooi Fries woord voor district. Volgens Gauke Bootsma werden alle baanvegers van de Friesche Ijsbond op een gegeven moment uitgerust met een lengte touw van ruim twaalf meter aan zo'n klos. De sluithaak kon aan een schroefoog op de steel van de bezem worden bevestigd en indien nodig wierp je als baanveger de drenkeling je bezem toe.

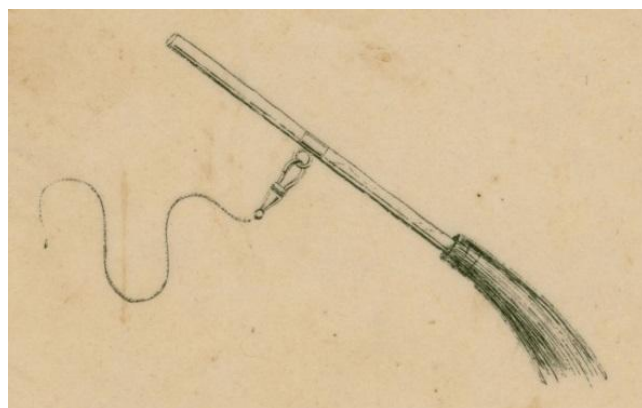
In 1919 deed de Ijsbond een circulaire uitgaan waarop de handeling wordt uitgebeeld.

Hoewel mijn gezichtsvermogen nogal afneemt, kon ik vaag een stempel op de houten klos ontwaren: *'Eerste Nederlandsche / DREGGEN-FABRIEK / ALKMAAR'*.

Deze firma adverteerde in 1925 in het boekje *'Beknopte omschrijving van eenige reddingsmiddelen voor drenkelingen'* met verschillende soorten dreggen. *'Nieuw – Voor baanvegers – Nieuw.'* staat er op de onderste regel en daarboven dat de reddingsklos was voorzien van een musketonhaak.

Een verbindingsring met vleugelmoer ter bevestiging aan de bezemsteel werd bijgeleverd.

*Circulaire Friesche Ijsbond 1919, detail 2x;
Collectie Hedman Bijlsma*

Hoeveel exemplaren zal de Friesche Ijsbond destijds besteld hebben? Misschien wel honderden ...

Beknopte omschrijving van eenige reddingsmiddelen voor drenkelingen, advertentie

De dreggenfabriek staat meermaals in het adresboek van Alkmaar vermeld, voor het eerst in 1924 en voor het laatst in 1948, maar wellicht zijn ze nog wel langer actief geweest.

Het is opmerkelijk dat er op de lijst met inhoud van de trommel van de Friesche Ijsbond geen reddingsklos staat. In de trommel zelf bevindt zich wel de paraplu-achtige dregge van Okhuijsen met koper en al, die in *Kouwe Drukke 46* uitgebreid is beschreven.

Trommel Friesche Ijsbond

Collectie Eerste Friesche Schaatsmuseum Hindeloopen.

Foto: Hedman Bijlsma

Koninklijke klos

Mijn speurtocht leverde nog een klos op! Althans een foto ervan op internet, genomen tijdens een expositie in het Spoorwegmuseum in Utrecht. Bij de foto staat vermeld dat Koningin-Moeder Emma deze lijn bij zich droeg als ze op reis was, voor het geval haar dochter Wilhelmina te water zou raken. Hier is vermoedelijk sprake van een persoonsverwarring en wordt Juliana bedoeld, zoals we nog zullen zien.

Ook deze klos, eigendom van het Koninklijk Huisarchief, draagt een stempel. Net goed genoeg leesbaar op de foto om de uitvinder te achterhalen: 'WIERDA / REDDING KLOS / INV. 880 / 10 Meter'

Achter de naam Wierda schuilt zonder twijfel Ubel Wierda, de Groningse uitvinder van de Multiplexschaats. Dat weten we onder andere dankzij de ijswegenkaart van Friesland uit 1909. Daarop presenteert de firma Ruiter uit Akkrum zich in de marge als 'Eénig fabrikant van UBEL WIERDA's Omniplexschaatssysteem en van UBEL WIERDA's reddingsklos.'

In de *Revue der Sporten* van 29 september 1909 wordt dat bevestigd en vinden we ook een lijstje naar het Koninklijk Huis:

Ubel Wierda's Redding-Klos.

Op de sport-tentoonstelling te Zorgvliet, verbonden aan de N.B.L.O. feesten, hebben wij kennis gemaakt met den heer Ubel Wierda, den voorzitter der Z.H. Ysvereeniging. Genoemde vereeniging heeft daar ook een stand, door den voorzitter grootendeels zelf ingericht. Komen wij op die expositie zelve in ons volgend nummer nader terug, wij willen thans reeds melding maken van een aardig toestelletje, dat de heer Wierda ons er toonde nl. den Ubel Wierda's redding-klos. Wat dat is? Twee houten schijfjes, waartusschen 10 M. touw is gewonden. Voilà tout! Maar dat ding kan nuttige diensten verrichten. Rijdt je schaats, je ziet een drenkeling in een wak spartelen, je gooit hem den klos toe, houdt het touw in de hand, en kunt den ongelukkige zoo naar je toe trekken. Ook bij alle mogelijke watersport kan het voorwerpje mooi dienst doen. 't Is een ding, simple comme bonjour. Maar even practisch als eenvoudig. De heer Wierda zond Z. K. H. Prins Hendrik eveneens een exemplaar, en mocht de tevredenheid van Z. K. H. er over vernemen. De stoomschaatsenfabriek van den heer J. de Jong RMz., firma G. S. Ruiter te Akkrum, brengt het toestelletje in den handel. 't Is goedkoop en 't hoort ieder schaatsen-tochtje vast mede te maken.

Prins Hendrik was de vrouw van Koningin Wilhelmina. Hun dochter Juliana was in 1909 een jaar oud. Waarschijnlijk is de klos naderhand dus door Wilhelmina of haar moeder meegenomen op reis voor het geval de kleine Juliana te

water zou raken.

In catalogi van de firma Ruiter ben ik de reddingsklos niet tegengekomen, dus vermoedelijk is hij na 1909 in Akkrum niet lang in productie gebleven.

Het lijkt aannemelijk dat de Dreggen- en wapenfabriek uit Alkmaar zich heeft laten inspireren door de klos van Wierda. Of er direct contact is geweest tussen Wierda en de fabriek is niet bekend.

Reddingsklossen worden nog altijd gebruikt. Vanwege de toepassing van kunststof materialen zijn ze tegenwoordig veel lichter. Bovendien zijn ze uitgevoerd in opvallend felle kleuren, zodat ze sneller worden opgemerkt door de drenkeling.

Niko Mulder

Eénig fabrikant van UBEL WIERDA's Omniplexschaatssysteem en UBEL WIERDA's Reddingsklos.

K-nummers - vervolg

In het vorige nummer plaatste ik een kort berichtje over een K-nummer op de ijswegenkaarten van Noord-Holland boven het IJ. Ik verwees daarin naar de website van HONGS (hongs.nl/knum.asp), waarin de Kennummers of Kengetallen nader worden toegelicht.

In het artikel *Achtergrond* op deze site staat dat drukkers vanaf 22 juli 1941 formeel verplicht waren om K-nummers op hun drukwerk te vermelden. Tot circa 1947 werd dit gebruik aangehouden. Daarmee is het niet alleen mogelijk om verzamelstukken in die periode te dateren, maar ook om met behulp van *De Lijst* op de site van HONGS de drukker te achterhalen.

Drukker achterhaald

Annie Broere behandelde in *Kouwe Drukke 6* de zogenaamde Elfstedencontrolekaartjes. De roze kaartjes uit 1942 dragen het nummer K1632. De lijst van Hongs geeft aan dat dit nummer was toegekend aan het Leeuwarder Nieuwsblad.

Bij het prachtig vormgegeven boekje *Elfstedentocht 1942*, uitgegeven door de firma Nooitgedagt en tegelijkertijd een

soort catalogus, hoort een inlegstrookje te zitten met het nummer K1219. Dit nummer verwijst naar Hoitsema uit Groningen, die ook het boekje zelf heeft gedrukt zoals op het omslag staat vermeld. Op het omslag staat echter geen K-nummer. We kunnen hieruit opmaken dat K-nummers verplicht waren bij drukwerk zonder vermelding van de drukker, maar omgekeerd niet.

Soms gebeurde de vermelding dubbelop: de eerste druk van *Vrouwen in de Hardrijdersbaan* van D.M. van der Woude (1942) heeft achterin het nummer K542. Voor op het omslag staat: 'Drukkerij Torenlaan Assen (NV Provinciale Drentsche en Asser Courant)'. De tweede druk uit 1947 heeft geen K-nummer.

Schaatsetiketten

Op typisch klein drukwerk als een schaatsetiket staat nooit een drukker, noch een jaartal vermeld. Tot mijn niet geringe verbazing bleek dat

er op etiketten soms wel een K-nummer staat, waarmee periode en drukker dus toch kunnen worden achterhaald.

Een schaatsetiket van Super PB heeft nummer K1549, wat overeenkomt met Holtrop uit Joure.

Een schaats van G.S. Ruiter uit Akkrum heeft een etiket met uiterst rechts K183. Volgens HONGS verwijst het nummer onder voorbehoud (rode tekst!) naar Doesschot uit Amsterdam.

Beide etiketten zijn dus vrijwel zeker 'oorlogskinderen'. Voor de schaatsen zelf zal dat ook wel gelden.

Aanrader: ga ook eens op zoek gaan naar K-nummers op etiketten of ander drukwerk in je verzameling!

En laat ons weten wat je tegenkomt ...

Niko Mulder

Betaalmiddelen met schaatsters 4

Uitgifte ter gelegenheid van de 5e Aziatische Winterspelen in Aomori Japan (2003)

Een schaatser en een skiër sieren deze munt van 1000 yen uit Japan. Het is de eerste gekleurde munt van Japan. Aan de andere kant staan namelijk rode appels.

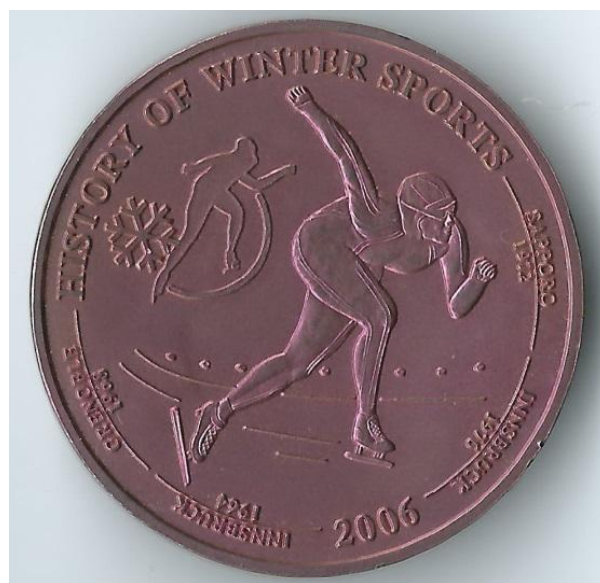

Uitgiften ter gelegenheid van de Olympische Spelen in Turijn (2006)

Italië als gastland geeft in 2005 een zilveren munt van tien euro uit. Helaas is de reguliere munt van twee euro van allerlei sporten voorzien, maar niet met schaatsen.

Liberia geeft in 2006 een munt van vijf dollar uit. Het bijzondere aan deze munt is dat hij gemaakt is van Niobium, wat resulteert in een paarsachtige munt. Niobium is een element van het periodieke systeem. Het komt niet vrij in de natuur voor maar wordt gewonnen uit columbiet. De belangrijkste toepassing van niobium is bij de productie van sommige roestvrije staalsoorten. Daarnaast wordt niobium op kleine schaal gebruikt voor andere toepassingen als afvangen van losse neutronen in nucleaire installaties, legeringen voor raketmotoren, straalmotoren en andere installaties die supergeleiding en grote temperatuurverschillen te verwerken krijgen.

Uitgiften ter gelegenheid van de Olympische Spelen in Vancouver (2010)

Canada geeft in 2009 twee reguliere *quarters* uit met schaatsthema. Beide versies krijgen ook een verzameleditie, waarbij een rood accent op de *quarter* is gemaakt. Op de één staat een schaatser en de tekst Cindy Klassen 2006. Op de ander een schaatser in starthouding met de tekst Vancouver 2010.

Canada geeft met voorsprong de meeste munten uit met schaatsthema. Voor deze gelegenheid kwam men ook nog met een zilveren munt van 25 dollar met hologram, in een oplage van 45000. Het onderwerp is langebaanschaatsen voor dames.

Kennelijk zijn hologrammen in, want ook Oekraïne geeft in 2010 een zilveren munt van 10 roebel met hologram uit. Oplage 8000. Het is even zoeken, maar er staat een schaatser op.

Polen geeft een zilveren munt van 10 zloty uit met twee schaatser in de baan. Op de andere zijde is biatlon afgebeeld.

Uitgifte ter gelegenheid van 150 jaar Norges Idrett Forbund

Noorwegen geeft in 2011 ter gelegenheid van 150 jaar NIF (Noorse Sportfederatie) een zilveren munt van 200 kroner uit in een oplage van 40.000 stuks. Vandaar dat op de munt diverse sporten zijn afgebeeld: voetbal, schaatsen, handbal, speerwerpen en snowboarden. Hier zijn biatlon en schansspringen nog niet vertegenwoordigd! De Noorse Sportfederatie is de grootste vrijwilligersorganisatie en kent 2 miljoen leden. In een land van net meer dan 5 miljoen inwoners is dat natuurlijk ontzettend veel.

Caroline van Staaveren

Houvast aan jaartallen

De Amerikaanse wet 'The McKinley Tariff Act' is in 1891 ingesteld. Om de inkomsten voor de staatskas te verhogen werd op geïmporteerde producten een hogere belasting geheven. Als bijkomstigheid werden hierdoor de lokale industrieën beschermd tegen buitenlandse concurrentie. Tevens vereiste deze wet in 1891 dat geïmporteerde producten zijn gemerkt met het land van origine.

In 1914 werd zelfs vereist dat de woorden 'made in' hierbij vermeld moesten worden.

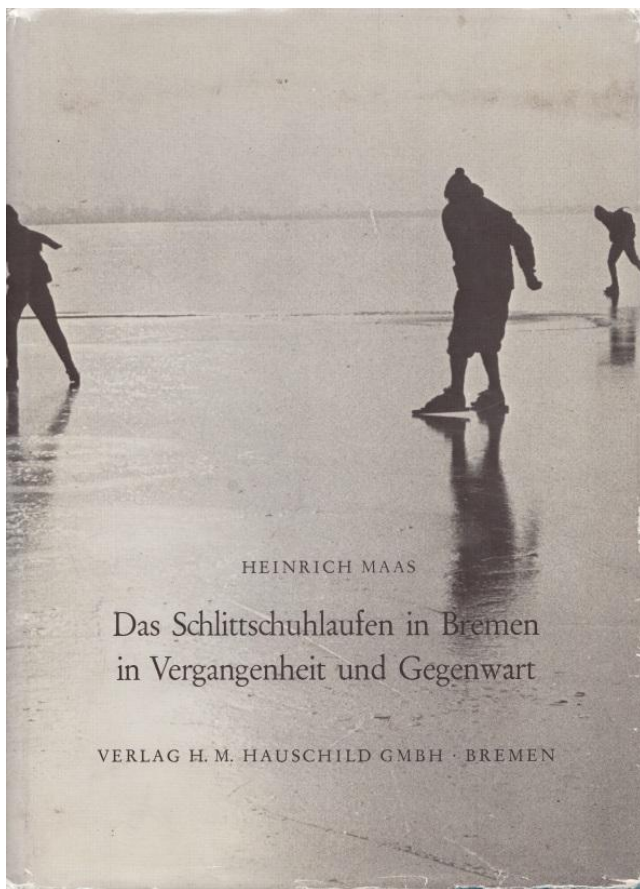
In 1921 werd verplicht dat het desbetreffende product gemerkt werd met het land van oorsprong in de Engelse taal. Handig om te weten voor de datering van schaatsen.

Deze informatie heb ik gevonden bij het zoeken naar informatie over een schaats. Ik kwam toen op een website van antieke scheermessen uit. Dit is een zeer uitgebreide site met veel logo's en achtergrondinformatie over de toenmalige fabrikanten. Zie www.strazors.com.

Edith Wassenaar

Ijskaart Hammeniederung (18)

In het vorige nummer van *Kouwe Drukte* kwam al naar voren dat je in het noorden van Duitsland heel goed kan schaatsen als de winter wil toeslaan. Stond toen het gebied rond Berlijn in de schijnwerpers, dit keer wil ik het vizier richten op het gebied ten noorden van Bremen. Heinrich Maas schreef hierover het boek *Das Schlittschuhlaufen in Bremen in Vergangenheit und Gegenwart*.

Helaas kon hij zijn boek niet geheel afronden, want hij stierf op 28 februari 1981 achter zijn lessenaar. Hans Paul Erling heeft zijn werk afgemaakt en er voor gezorgd dat het boek in dat zelfde jaar nog bij de drukker kwam. Heinrich Maas was voorzitter van de derde Bremer ijsclub die in 1954 is opgericht. Hij werpt in zijn boek een blik op het schaatsen van vroeger en nu, waarbij zijn aandacht vooral uitgaat naar het ijsvermaak door leden van zijn club. Nu ga ik het boek hier verder niet bespreken, want ik wil het hebben over de ijskaarten van dit gebied.

De eerste kaart

Wanneer de eerste ijsvereniging is opgericht is niet meer te achterhalen, maar voor het jaar van beëindiging wordt 1892 aangehouden. Vijftien jaar later in 1907 ziet de tweede ijsvereniging het licht. Zij geven in 1925 een ijskaart uit. Het enige bewijs hiervoor is een kleine afdruk van deze kaart op bladzijde 41 in het eerder hierboven genoemde boek.

Tot op heden heb ik hiervan geen exemplaar kunnen achterhalen. Het is dus moeilijk om hierover veel te schrijven, maar vermoedelijk is het een vrij eenvoudige kaart geweest. In 1947 gaat de tweede Bremer ijsvereniging ter ziele.

De tweede kaart

Schijnbaar wordt het toch als een gemis ervaren dat er geen ijsclub meer is want nog geen zeven jaar later wordt de derde Bremer Eisverein opgericht. Heinrich Maas is vanaf het begin lid en voorzitter en het is goed mogelijk dat hij zelfs nog van de vorige club lid is geweest. Omdat hij in het boek de eerste kaart afdruckte is het niet ondenkbeeldig dat hij de bezitter van die kaart was. In 1957 wordt er besloten om voor de leden een nieuwe ijskaart uit te geven. De kaart wordt getekend door G. Schürer en vermenigvuldigd door lichtdruktechniek. Die methode werd vooral veel toegepast voor bouwtekenin-

gen, een zogenaamde calque. De kaart is niet in kleur, maar heeft wel een fors formaat: 94 cm hoog en 76 cm breed. Hij heeft wel een legenda, maar geen windroos. De schaal is 1:33.333.

Op de kaart worden zelfs de bushaltes en treinstations weergegeven, wat natuurlijk erg makkelijk is als je schaatsmalheur krijgt of als je zonder eigen vervoer zit. Ook alle obstakels die je onderweg op de schaats tegen kunt komen worden weergegeven, zoals bijvoorbeeld sluizen, stuwen en bruggen. Ook de breedte van de waterwegen waar-

over de tocht gaat staan vermeld. Het zijn de riviertjes de Hamme en de Wümme die zeer prominent aanwezig zijn en die net onder de plaats Ritterhüde samenkomen en als de rivier de Lesum tien kilometer verder doorlopen om dan in de Weser te eindigen.

Fred de Vegt

Toch nog even terug naar het boek. Hierin staan een aantal schaatstochtjes beschreven en ook zijn er foto's in opgenomen die een mooi beeld geven van het gebied. Sommige van die foto's zijn gemaakt door Fred de Vegt, al jarenlang een trouw lid van onze verzamelaarskring. Als je dit boek nog wil aanschaffen let er dan op dat er een - weliswaar verkleinde (55 x 45 cm) - versie van de kaart los bij zit. Een originele grote kaart heb ik enige jaren geleden via *Ebay* kunnen verwerven. De kaart had ooit toebehoord aan Annelotte Clausen die in 1961 lid was geworden en in de ledenlijst op bladzijde 179 in het boek vermeld staat. Fred de Vegt is overigens in het zelfde jaar toegetreden zoals vermeld staat op blz. 184.

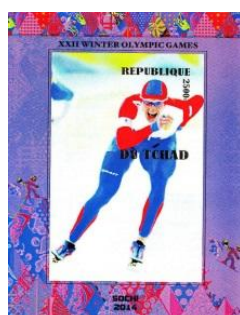
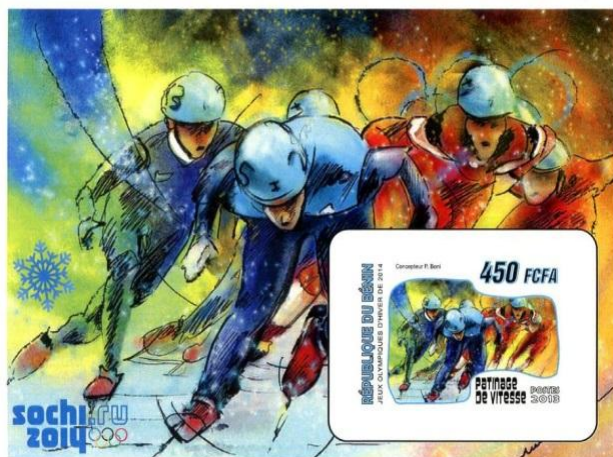
De Bremer Eisverein telde in 1981 ongeveer 400 leden, als ze allemaal een ijskaart hebben ontvangen dan kunnen we er zeker van uitgaan dat er minimaal 500 zijn verstrekt.

Matthy van Klaveren

*Foto Fred de Vegt – 'Auf der Kleinen Wümme'
Uit: Bremer Eisverein Jubiläumsausgabe (1994)*

Auf der Kleinen Wümme.
Foto: Fred de Vegt

Posten en stempels (23)

Op 10 en 11 januari van dit jaar waren de Europese kampioenschappen schaatsen in Tsjeljabinsk.

Bliksem

Het stadion heeft de naam: Oeralskaja Molnija (Russisch: *Ледовый дворец Уральская молния*), of te wel 'Bliksemschicht van de Oera'. Ook draagt het de naam van de zesvoudig Olympisch kampioene langebaanschaatsen Lidia Skoblikova. Wel heel letterlijk werd de naam van de baan, toen hij flink beschadigde bij de ontploffing van de meteoroiden bij Tsjeljabinsk op 15 februari 2013. Tijdens het EK kon er weer goed geschaatst worden. Ter gelegenheid van dit evenement kwam er een briefkaart uit en een speciaal stempel. Ook werden er diverse maxi-kaarten gemaakt. Dit wil zeggen kaarten die onderwerp, stempel en of zegel met elkaar verbinden op de fotokant van een Ansichtkaart. Ik heb hier gekozen voor een maxikaart van de ijsbaan.

Sotsji

Dan nog een paar uitgaven over Sotsji. De Republika Srpska (officieel vertaald als Servische Republiek) is sinds 1995 één van de twee deelrepublieken van Bosnië en Herzegovina. Het onderwerp van deze zegel is de zegel die uitgegeven is door Rusland (zie hierboven de maxi-kaart). In hoeverre dit een reguliere uitgifte is van een postdienst heb ik nog niet kunnen achterhalen (ik vrees het ergste).

Ballotage

Ook de velletjes uit Benin en Tsjaad lijken toch wel erg maakwerk. Het velletje van Benin kwalificeert net voor de ballotage omdat ik het zo mooi vind en het weer eens laat zien dat in veel landen het verschil tussen *patinage de vitesse* (of woorden van gelijke strekking voor langebaanschaatsen) en short track absoluut niet duidelijk is.

De zegel uit Tsjaad toont Ivan Skobrev in zijn betere dagen.

Caroline van Staaveren

Kouwe Drukke

Kouwe Drukke is een uitgave van Stichting De Poolster, verzamelkring van schaatsen en winterse objecten en verschijnt driemaal per jaar. Misdrukken, bezorgfouten en dergelijke melden bij:

Wim van Herk ☎ 0180-663092; ✉ administratie@stichtingdepoolster.nl

Redactie-adres

Niko Mulder, Schoener 48-01, 8243 XT Lelystad; ✉ redactie@stichtingdepoolster.nl

Redactieleden Kouwe Drukke

■ Matthy van Klaveren	☎ 0251-241492	✉ matthy.klaveren@online.nl
■ Theodoor van der Kooi	☎ 030-6046362	✉ theodoorvanderkooi@12move.nl
■ Niko Mulder	☎ 0320-251663	✉ n.mulder@hccnet.nl
■ Maarten Dijkstra (<i>website</i>)	☎ 072-5610916	✉ webredactie@verzamelkringdepoolster.nl

Druk

Drukkerij Jubels bv, Amsterdam

Bestuursleden Stichting De Poolster

■ Frits Locher (<i>voorzitter</i>)	☎ 06-15114470	✉ voorzitter@stichtingdepoolster.nl
■ Peter Bloemendaal (<i>secretariaat en ledenadministratie</i>)	☎ 0318-417583	✉ secretariaat@stichtingdepoolster.nl
Groenestraat 58, 6721 JC Bennekom		
■ Wim van Herk (<i>penningmeester</i>)	☎ 0180-663092	✉ administratie@stichtingdepoolster.nl
■ Alex Kampinga (<i>contactpersoon veilingen</i>)	☎ 0598-398002	✉ veilingcommissie@stichtingdepoolster.nl

Website Stichting De Poolster

<http://www.verzamelkringdepoolster.nl>

Lidmaatschap

Het lidmaatschapsgeld dient eens per jaar rond 1 juli te worden betaald. Verzamelaars of geïnteresseerden die zich willen aansluiten worden verzocht € 25,- over te maken op rekeningnummer NL55INGB0004324260 t.n.v. Stichting De Poolster met vermelding van naam en lidmaatschapsgeld 2015-2016. Graag dan ook uw adresgegevens doorgeven aan: secretariaat@stichtingdepoolster.nl

Kopij

Voor Kouwe Drukke nummer 55, december 2015, moet de kopij uiterlijk 1 november 2015 binnen zijn. Bij voorkeur per e-mail (als bijlage), handgeschreven of getypt mag ook. Kleine berichtjes kunnen ook worden doorgebeld. Aanwijzingen voor het aanleveren van kopij zijn verkrijgbaar bij de redactie. De redactie kan artikelen om diverse redenen weigeren, inkorten of doorschuiven naar een volgende uitgave.

De artikelen in Kouwe Drukke mogen zonder schriftelijke toestemming van de auteurs niet worden gebruikt voor andere publicaties.

